

ЕТНИЧЕСКИ
ГРУПИ

ХОРА
С УВРЕЖДАНЯ

БЕЖАНЦИ

ХИВ
СПИН

ЛГБТ

Отразяване на многообразието

Яна Бюлер
Тавауе

Наръчник за журналисти

И З Д А Н И Е Н А

 BRITISH
COUNCIL

5	Увод от издателя
7	Увод от автора
9	Глава I
31	Глава II
49	Глава III
67	Глава IV
93	Глава V
113	Приложение I Форми на дискриминация
120	Приложение II Етичен кодекс на българските медии
126	Приложение III Всеобща декларация за правата на човека
133	Благодарности

Идеята за наръчника, който държите в ръцете си, се роди в края на 2006г. когато Британски съвет започна работа по проекта „Медии и обществено многообразие“. В началото на проекта поканихме 66 редактори, програмни директори, журналисти, репортери, медийни експерти и ръководители на организации и институции ангажирани с проблемите на многообразието. Попитахме за нуждата от подобен наръчник, който да включва съвети и практическа помощ за справяне с предизвикателството да се пише за многообразието. Интересът беше голям, а сред конкретните идеи и препоръки, които получихме тогава, бяха той да съдържа примери, които демонстрират „добри“ и „лоши“ практики; да има речник на недопустимите думи; приемливи синоними на неприемливите думи; и техники за работа с различните общности. Журналистическата колегия поиска още той да бъде кратко и достъпно четиво, да е написан с усещане за хумор и свобода, забавен, и да се предлага в печатен и електронен формат. Издание, което да бъде източник на идеи и да вдъхновява добрите практики; тонът да подканя към размисъл, без да назидава; да служи като основа за обучение на професионалисти и на студенти с акцент върху етичните норми; да използва български и британски опит.

Струва ми се, че при създаването на наръчника Яна Бюрер Тавание успя да отговори на всички изброени (никак не малко) критерии. Наръчникът цели да помогне, доколкото това е възможно, да се избегнат капаните на езика и липсата на знания за различните групи когато се пише и говори за интеграцията на нови хора, нови идеи, нови култури и нови вярвания - безпристрастно и достоверно.

Проектът „Медии и обществено многообразие“ цели да насърчи положителна промяна в нагласите към идеите и практиките на културното, икономическото и социално многообразие в България. Британски съвет от няколко години работи по темата за коректното отрязване на многообразието, нашите вече приключили проекти включват съвместни обучения с БиБиСи за действащи журналисти; интернет сайт и онлайн обучение по многообразие; едномесечни стажове за журналисти в британски редакции с опит в тази област. С настоящия проект ние се ангажираме още веднъж с развитието на нов подход, който да спомогне за повишаване на информираността за многообразието и да се противопостави на едностранчивостта, расизма, маргинализацията и дискриминацията. Този наръчник е насочен главно върху подобряване на материалите в медиите по въпросите на многообразието, а не върху многообразието като тема сама за себе си. Искрено се надяваме той да заеме полезно място на бюрото на журналистите и редакторите в България.

Мария Станишева
Мениджър на проект „Медии и обществено многообразие“
Британски съвет

Имам двама приятели.
Единият е болен от СПИН.
Другият не е. И прави всичко възможно да не стане.
Но е ХИВ-позитивен.
Правите ли разликата?

Много хора не я правят. Понеже много журналисти не я правят.
А това е отговорността на журналистиката – да прави разликата. Да работи с факти. Да бъде честна. Защото онова, което казва, се превръща в истина.
Дори и да не е.

Качествената журналистика информира, отсява истински важното от подробностите, търси фактите зад предразсъдъците и предположенията.

Другата журналистика има силата да разрушава животи.

Този наричник е за отразяване на многообразието. Тоест как да говорим и пишем за онези, които не са част от масата по един или друг признак: етнически групи, хора с увреждания, хора с различна сексуална ориентация, бежанци, хора, които живеят с ХИВ/СПИН.

Този наричник не размахва пръст. Целта му е да бъде полезен. Текстът към всяка глава е кратък, за сметка на това има речник, казуси, списък с думи, които да използваме или съответно да избягваме, контакти...

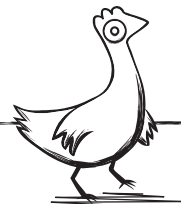
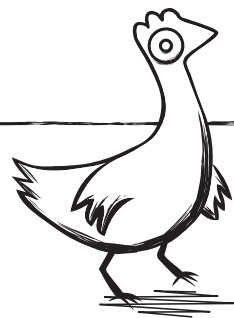
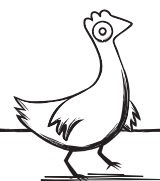
Този наричник не е политически коректен. Той е просто коректен. Когато наричаме някого по определен начин, не трябва да го правим, защото «така трябва», нито защото «така казват неправителствените организации», а понеже вярваме, че не трябва да обиждаме и да дехуманизираме.

Всъщност ако не вярваме в последното, наричници като този няма как да ни бъдат от полза.

Яна Бюрер Тавание

ЕТНИЧЕСКИ
ГРУПИ

В един учебник по цигански език, издаден в България през 2002 г. (който, според автора му, „може да бъде ползван от всеки, който желае да изучава циганския език“) в упражненията за превод изобилстват такъв тип примери:

- Той не е крадец, той е добър човек.
- Дай си документите! Дайте си документите!
- Нямам документи.
- Какви са тези деца? - Това са сирачета.
- Кой от вас е Горан? - Аз съм Горан. Какво искаш от мен? - Искам да върнеш откраднатата кола.
- Коя от вас е Дочка? - Аз съм Дочка. Защо ме търсиш? - Търся те да върнеш портмонето с парите.- Аз не съм ги откраднала. Открадна ги Шана.
- Какъв е Горан? Горан е крадец. Каква е Дочка? Дочка е крадла. Ти каква си? Аз съм чистачка.
- Чие е това дете? - Детето е на Дочка. - То на колко е години? - То е на три години. - Малко е още, не може да краде.

Щеше да е смешно, ако беше шега. Едни от най-широко разпространените стереотипи спрямо ромите в България са: ромите крадат, ромите лъжат, ромите са мързеливи и щастиви да живеят на гърба на другите, ромите са с по-малък умствен капацитет, ромите не искат да се интегрират. Не някои роми, всички роми.

Една от много умните жени, които познавам, е от ромски произход, който не крие, с висше образование и кариера, и постоянно трябва да се бори срещу квалификацията, че е „изключението, което потвърждава правилото“.

Тя е част от общност на ромските студенти и твърди, че те стават все повече... разбира се, дори не близо до достатъчно. По думите ѝ, а и по думите на повечето експерти в областта, достъпът до качествено образование е ключът към разчупване на омагьосания кръг, в който са попаднали огромна част от ромите в България – нямам образование, следователно нямам работа, следователно живея в мизерия или в краен случай прося или крада; следователно нямам средства да изпратя децата си на училище, което всъщност не е голяма ценност за мен, тъй като никога не съм го посещавал, следователно и детето ми няма да получи образование... И така нататък.

Моята позната разказва как изтръпва всеки път, когато в

автобуса се качи група ромски джебчийки. На няколко пъти й се е случвало да свалят с кръсъци и нея, заедно с тях. Не отрича престъпността сред ромите, дори не пробва да я оправдава, но държи да подчертае, че онези, които престъпват закона са една малка група. И че истинското престъпление е да обобщаваш, да поставяш под един знаменател, да генерализираш, като по този начин обезценяваш стотици хиляди човешки живота.

Стереотипите и предразсъдъците са семената, от които покълват дискриминацията и расизма. Не само към ромите, към всички етнически групи. В това е и отговорността на качествената журналистика – да не позволява на тези семена да бъдат посяти.

Според преброяването от 2001 г. в България има 7 928 901 души. От тях, по самоопределяне, 6 655 210 са представители на българската етническа група; 746 664 – на турската; 370 908 на ромската (циганската); 15 595 на руската; 10 832 на арменската; 10 566 на влашката; 5 071 на македонската; 3 408 на гръцката; 2 489 на украинската; 1 363 на еврейската; а 1 088 – на румънската.

В този малък обем не бихме могли да разгледаме всяка една от тези групи в детайли, с техните култура, традиции, ценности, място в обществото и принос към разнообразието. Можем обаче да изведем някои общи принципи при отразяването им.

Според неправителствени организации, занимаващи се с човешки права и промотиране на интеркултурния диалог, в момента съществуват няколко основни проблема в медийното отразяване на етническите групи. Първо, те са представяни с различна интензивност в медиите, като някои са напълно невидими и нечути – нито за тях се говори, нито те говорят за себе си. Някои от последните общности са малки (татари, гагаузи и др.), но други са големи (руснаци и др.). В същото време ромите продължават да се появяват най-вече в контекста на извършени престъпления, социално-битови проблеми или междугрупови противопоставяния. Граждани с македонска самоидентификация пък присъстват, когато изобщо присъстват, почти изцяло в политически контекст. Вторият проблем е с медиите на самите етнически групи (освен българската) – печатните (чиито тиражи така или иначе са съвсем свити), оцеляват изключително трудно, а електронните почти напълно липсват. Предаванията на общест-

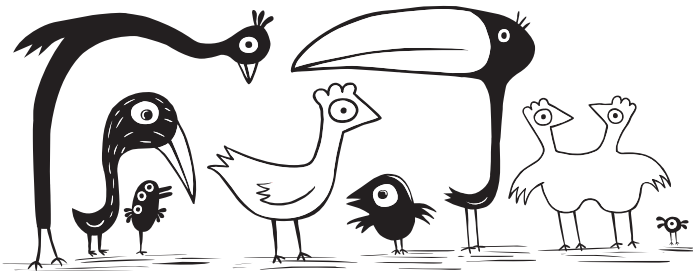
вените електронни медии, които имат ангажимент към тези аудитории като част от данъкоплатците, са оскъдни и разположени предимно в „мъртви“ часови пояси. Въпросът за достъпа на малцинствата до медиите може да се разглежда както като възможност те да бъдат „обект“ на отразяване (тоест да бъдат чути и видяни - интервюирани, гости в предавания и т.н), така и като възможност да работят в медия. Калина Бозева от фондация „Междуетническа инициатива за човешки права“ посочва като проблем, че липсват законови гаранции и професионални стандарти, които да осигуряват участието на представителите на малцинствата в обществените електронни медии. По думите ѝ така от една страна са ощетени малцинствените общности заради непълноценно представяне на техните проблеми, бит и култура, а от друга страна е ощетено обществото като цяло, тъй като едноизмерното представяне на събитията през призмата на доминиращия етнос ограничава интерпретацията им.

Третият проблем е свързан с враждебната реч в медиите. От няколко години в България е в сила Етичният кодекс на българските медии. В неговата секция Дискриминация има две точки: 2.5.1: „като уважаваме правото на всеки да живее в сигурност и безопасност, няма да публикуваме материали, подбуждащи или насърчаващи омраза, насилие и всякаква форма на дискриминация“ и 2.5.2: „Няма да посочваме расовата, религиозната, етническата принадлежност, сексуалната ориентация, умственото или физическото състояние, ако тези факти нямат съществено значение за смисъла на информацията“. Това обаче не пречи на съществена част от подписалите кодекса медии драстично и масово да го нарушават (виж един такъв пример в казусите). Заглавия в духа на (импровизиране) „Пиян помак блъска с трактор жена на пътя“ или „Ром краде кокошки, хващат го“ са ежедневие. В медиите се наблюдава още явна и скрита враждебна реч (етикетиране, сарказъм, подигравателна ирония, нечувствителност и грубост).

Изискването на Етичния кодекс не е безсмислено пожелание, нито престараване на защитниците на човешките права. Етническата (а и расовата, религиозната) принадлежност на хората няма никакво отношение към техните действия. Тя би била от съществено значение за смисъла

на информацията в много редки случаи - например когато се отразяват сблъсъци на етническа основа или когато се анализират в дълбочина проблемите на дадена група. Текстът в т. 2.5.2 от кодекса не ни ограничава да пишем и говорим за проблемите, свързани с етническите групи, а само ни показва как да го правим максимално коректно не само към тези групи, но и към всички наши читатели, зрители и слушатели.

Имам един любим пример за това колко е хубаво, че хората са различни. Той е от българското село Косово, което за пръв път попадна в медиите покрай конфликтите в бивша Югославия и съвпадението на имената с другото Косово. Тогава един възрастен мъж застава пред журналистите с плетената си торбичка и казва нещо като: „Тази торбичка е красива, нали? Ако обаче сега издърпам този лилав конец, ще стане по-грозна, нали? И с хората е така. Светът е хубав, понеже е шарен. Ако „издърпваш“ различните, унижаваш ги или ги убиваш - грях правиш“.

Многообразието, в това число етническото многообразие, е ценност и заслужава да бъде третирано като такава, на първо място от медиите. Което означава етническите групи да присъстват във вестниците, радиото и телевизията чрез теми, които са отвъд злобата на деня. Ромите – не само с престъпления и етнически сблъсъци, турците и помациите – не само с религиозния фанатизъм и покръстването, македонците – не само в политическия контекст. Представители на етническите групи имат потенциала да се появяват по-често в медиите - първо като коментатори на проблемите на собствената си група и второ – с експертното си мнение по други въпроси. Културата, традициите, „стойността“ на етносите могат да бъдат преоткрити от медиите. Защото ако бъдат, ще ги преоткрият и хората.

НАЦИОНАЛНИ МАЛЦИНСТВА И МЕДИИ

Член 9 на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства на Съвета на Европа, по която България е страна:

1. Страните се задължават да признаят, че правото на свобода на изразяване на всяко лице, принадлежащо към национално малцинство, включва свободата да отстоява мнение и да получава и разпространява информация и идеи на малцинствения език, без намеса на държавните власти и независимо от границите. Страните осигуряват, в рамките на своите правни системи, лицата, принадлежащи към национално малцинство, да не бъдат дискриминирани в своя достъп до средствата за масово осведомяване.

2. Алия 1 не препяства Страните да изискват лицензиране, без дискриминация и основано на обективни критерии, на звуковото радиоизлъчване и телевизионните предавания или кинематографията.

3. Страните не препястват създаването и използването на печатни средства за масово осведомяване от лица, принадлежащи към национални малцинства. В правните рамки

на звуковото радиоизлъчване и телевизионното предаване те осигуряват, доколкото това е възможно и вземайки предвид разпоредбите на алия 1, лицата, принадлежащи към национални малцинства, да имат възможност да създават и използват свои средства за масово осведомяване.

4. В рамките на своите правни системи, Страните предприемат подходящи мерки, за да улеснят достъпа до средствата за масово осведомяване на лицата, принадлежащи към национални малцинства, и за да поощряват търпимостта и да допускат културен плурализъм.

ФАКТИ ЗА РОМИТЕ В БЪЛГАРИЯ

А. При последното преброяване в България от 2001 г. малко повече от 370 хиляди души са се самоопределили като роми. Броят на онези, които другите определят като роми или цигани, обаче е много по-голям. Повечето от тях се самоопределят като турци, българи, а по-малка част и като власи (виж етническа идентификация в речника). Според експертни оценки броят на тези, които другите възприемат като роми, е между 700 000 и 800 000 души.

В. Ромите не са компактна група (за повече информация виж студиите на Елена Марушиакова и Веселин Попов; www.studiiromani.org). Исторически, те идват в България по различно време и от различни места. За това днес има много и различаващи се една от друга ромски общности.

1. Първата група са йерлиите. Делят се на две:
- Хорахане-рома (турски цигани, мюсюлмани) са най-многобройната ромска група в България. Изповядват ислям, в който се откриват и християнски елементи, празнуват не само байрамите, но и всички големи християнски празници. Много хорахане-рома отричат ромския си произход и са с турско самосъзнание - но както българското, така и турското население продължава да ги възприема

като цигани. Хорахане-рома се делят на множество подгрупи: кошничари, музиканти...

- Дасикане-рома (български цигани, християни) също се разделят на множество подгрупи: бургуджии, джамбази, тужари... При тази група е налице лека тенденция към българене, но повечето ѝ представители съхраняват ромското си самосъзнание и традиции.

2. Втората голяма ромска общност са т.нар. калдараша, известни още като „конекрадци“. Калдарашите са изключително добре запазена общност. При тях например все още действа циганският съд – мешере. Калдарашите са ревностни християни.

3. Третата общност са т.нар. рудари. Те са предимно с румънско (и по-рядко с българско) самосъзнание. Православни християни са, макар това да не е така силно изразено, както при калдарашите. Рударите се делят на копанари и мечкари, всяка от тези групи има множество подразделения. Подобно на ромите с турско самосъзнание, рударите също отказват да бъдат причислявани към циганите. Според техните легенди те са потомци на старите власи или на аспаруховите прабългари.

С. Отново по данни от преброяване 2001:

- почти половината от ромското население живее в селата;
- 43 на сто от ромите са под 19 години, докато общо за страната под 19 години са 22 на сто от населението.
- ромите са най-необразованата част от населението. Във възрастовата група 25-64 години неграмотните роми са 12.7% от общия брой роми. Едва 7.2% от ромите имат средно и по-високо образование (при 69,1% за цялото население на страната).

Д. Тъй като повечето роми са слабо образовани, огромна част от тях са без работа и шансове за работа. Близко 90 % от безработните в България са роми. 60% от ромското население в България е без работа според данните на НСИ. Това ги прави дългосрочно зависими от социални помощи, като по този начин поколения живеят в тежест на цялото общество, което трябва да ги издържа. Ако ромите бяха интегрирани, спестените социални разходи щяха да са между 280 млн. и 430 млн. лв. на година. Според доклада „Интеграция на ромите в България: необходими реформи и икономически ефекти“ от 2006 г. на икономистите Лъчезар Богданов и Георги Ангелов, ако в интеграцията на ромите се инвестира умно, положителният

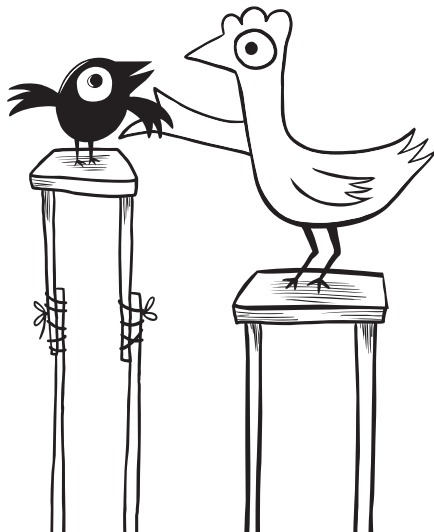
ефект за десет години напред ще е между 15 и 30 млрд. лева. За да постигне това, България трябва да вложи в конкретни политики около 1 млрд. лв. за същия период. Икономистите измерват основните ползи от интеграцията в платените данъци от доходите на работещите роми, печалбата за техните работодатели, стойността на произведените стоки и услуги и спестени разходи за социални помощи.

Е. Детската смъртност при ромите е изключително висока. По данни на НСИ за периода 2001 - 2003 г. умрелите деца на възраст под 1 г. на 1000 живородени са 13.4 ‰ общо за страната; като при българите са 9.9 ‰, при етническите турци - 17.8 ‰, а при ромите - 25.0 ‰. В същото време тази стойност е много пониска за страните на Европейския съюз - средно 4.7 ‰, по данни на Световната банка от 2002 г.

Ф. От религиозните роми 44 % са православни християни; 15 % са протестанти; по-малко от 1 % са католици; 39 % са мюсюлмани (според изследването на Илона Томова „Циганите в преходния период“, Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия, 1995 г.)

Г. 10% от ромите в България нямат вода в имота, в сравнение с 0.2% при останалото население; 81% нямат вътрешна тоалетна, съпоставено с 26% при останалото население; 33% живеят в бараки, в сравнение с 4% от останалото население (по данни на ПРООН от 2005 г.)

Н. Според данни на Българския хелзински комитет 67% от българите не искат да имат приятел ром, 63% – да имат съсед ром, 52% - да имат колега ром, 27% – да живеят в една страна с роми, 73% - учителят на детето им да е ром, 76% - да имат министър ром.

ФАКТИ ЗА ТУРЦИТЕ И ПОМАЦИТЕ

В последното преброяване от 2001 г. 746 664 души се самоопределят като принадлежащи към турската етническа група.

Най-много от тях живеят в областите Кърджали, Шумен, Бургас, Пловдив, Търговище, Силистра. Два пъти повече български турци живеят в селата, в сравнение с градовете. Занимават се традиционно със земеделие, отглеждане на тютюн и пшеница. Отново според данните от преброяването, 762 516 души са с турски като майчин език, а 966 978 души са посочили, че изповядват исляма

(числото е по-голямо основно заради помаците и ромите-мюсюлмани). Изселвания на турци от България е имало на няколко пъти (за повече информация виж студиите на Антонина Желязкова и Международния център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия; www.imir-bg.org). Между 1878 и 1912 г. от България се изселват около 350 хиляди мюсюлмани. В периода на войната 1940-1944 г. - други приблизително 15 хиляди души. В началото на петдесетте години на двайсети век насилственото коопериране на

земята дава тласък на около 155 хил. турци да напуснат страната. Най-масовата миграция след Освобождението е от 1989 г., когато т.нар. възродителен процес кара 360 хиляди души да се преселят в Турция. Идеологическата подготовка за пълната асимилация на турците и българите мюсюлмани започва още през 60-те години на миналия век. Комунистическата партия решава да прибегне до насилствена „интеграция“ на мюсюлманите - турци и помаци, с крайна цел обявяване на България за еднонационална държава, с хомогенна - в идеологически и етнически смисъл - нация. По това време е направен първи, но неуспешен опит за смяна на имената на българите мюсюлмани от Западните Родопи.

Кулминация на тази политика е промяната на имената на помаците (1972-1974 г.) и българските турци през зимата на 1984-1985 г. Асимилацията е буквално насилствена, процедурата по попълване на декларации за смяна на имената често е придружена с побой, дори употреба на огнестрелно оръжие и убийства в случаите на организирана съпротива в малките населени места. Паралелно с това е забранено традиционно мюсюлманско облекло, празничните ритуали, турската музика, както и изобщо да се говори на турски

език. За спазването на последните „патрулират“ българи от районите със смесено население.

През пролетта и лятото на 1989 г. български турци предприемат протести с искане за връщане на имената. При сблъсъци с армията и милицията има убити и ранени. Няколко хиляди активисти са насилствено депортирани, което повлича огромен емигрантски наплив към Турция. От юни до август, когато по настояване на турското правителство границата е затворена, близо 350 000 етнически турци напускат България. След падането на режима на Тодор Живков през ноември 1989 г. една част от тях се завръщат, но около 240 хиляди души трайно се установяват в Турция.

Решението за възстановяване на имената на българските мюсюлмани е взето на 29 декември 1989 г. До пролетта на 1991 г. са възстановени имената на около 600 000 мюсюлмани. Българските турци, осъдени за съпротива срещу насилствената смяна на имената, са освободени от затвора.

Икономическата криза през деветдесетте кара десетки хиляди български турци годишно да напускат страната, като според експертни оценки само за периода 1989 - 1997 г. новите заселници от България в Турция са към 400 хиляди души.

Казус 1

Роми травестити убихи железничаря.
Август 2006 г.

Четирима роми, двама от тях травестити, са пребили до смърт железничаря на гарата в кв. Захарна фабрика в София преди дни, съобщиха разследващи.

Трима от мургавите нападатели, които задигнаха 1000 лева и газов пистолет от жертвите си, бяха арестувани вчера в София, а един от травеститите бе спипан във Варна. В нощта срещу вторник от жестоки рани по цялото тяло почина 61-годишният Стоил Василев, тежко пострадал бе 69-годишният охранител Димитър Георгиев. Подробно описание от свидетели, видели мургавите нападатели минути преди убийството, насочило криминалисти по следите на ромите.

...

В това време на съседната маса седели няколко роми травестити, които щом мернали за секунди пачката с банкноти, им светнали очите и зачакали подпийналите столичани да решат да тръгнат от заведението.

← **Коментар:** В случая грубо е нарушен принципът: „Няма да посочваме расовата, религиозната, етническата принадлежност, сексуалната ориентация, умственото или физическото състояние, ако тези факти нямат съществено значение за смисъла на информацията“, който е залегнал в етичния кодекс на медиите (примерът е от издание, подписало кодекса). Логиката на този член е да не се генерира изкуствено омраза срещу една или друга група. Тук медията намира явно съществено значение за смисъла на информацията не само етническата принадлежност, но и сексуалната ориентация (да подчертаем - предполагаемите) извършители. Убийството винаги е безчовечно действие, било то и дело на хетеросексуални бели мъже. Колкото до етническата принадлежност на извършителите - да, поради историята на етническите взаимоотношения в квартала, тя би била от съществено значение за смисъла на информацията. Но думата „роми“ следва да се появи с такава категоричност по страниците чак когато

Казус 2

Турци блудстваха с непълнолетни българчета три часа на Трети март
Март 2007 г.

Турци си спретнали три часовасексуална гавра с две български момчета на връх Националния празник на България Трети март. Извратеното престъпление се разиграло в кафене, собственост на турско семейство в село Генерал Киселово, Варненско, алармираха вчера жители на селото. В полунощ срещу 4 март двете момчета, които са непълнолетни, били извикани под измислен предлог да отидат във въпросното заведение. След като влезли вътре, синът на собственика на кафенето хванал едно от момчетата и го заключил в багажника на колата си. Другото момче останало в кафенето, където пред очите на публика, все турци, било съблечено голо. Започнал жесток побой.

Главният извратеняк е задържан в полицията. Турчинът вече има две висящи дела все за побой и малтре-

твърдо излезе от сферата на предположенията. Дори и тогава обаче няма да е оправдана употребата на „мургавите“.

← **Коментар:** Описаното със сигурност буди тревоги. Тревоги буди и фактът, че единственият посочен източник в материала са неназовани „жители от селото“, че се преразказва сякаш всичко е сто процента проверена информация, а в същото време няма позиция на потърпевши, обвинени, свидетели, полиция; както и че имената на непълнолетните момчета, които тук спестихме, присъстват в оригиналния материал.

← **Коментар:** Съдържащото се в заглавието послание, че престъплението цели унижение на българска-

тиране. Цялото село е пропищяло от него, оплакаха се жители на Генерал Киселово. Проблемът е, че турското население там е над 60%, а българите вече са малцинство. Затова и няма кой да спре издевателствата над българите в района, твърдят хората.

та национална идентичност и сякаш нарочно е свързано с датата на националния празник, не е подкрепено с нищо в текста – нито цитати, нито факти, нито дори експлицитна спекулация (поставянето на предизвикателно заглавие, което текстът дори не прави опит да обясни и аргументира, е честа практика в български медии). Името на преподавателя задържан също присъства; пренебрегнат е принципът, че не наричаме някого престъпник, освен ако срещу него няма влязла в сила присъда. „Издевателствата над българите“ са споменати обобщено, но не са подкрепени с примери, цитати... Липсата на факти, потвърдени от независими източници, в комбинация с тона и заглавието на материала, го карат да изглежда тенденциозен; такъв тип материали директно или индиректно влияят върху огъня на етническата нетърпимост.

Тези данни представи на 12 март в БТА на дискусиата „Ромите в България: новите предизвикателства“ Мария Симеонова, доктор по философия и ръководител на екипа, подготвил аналитичния доклад по темата по поръчка на регионалното бюро в София на фондация „Фридрих Еберт“. Фондацията е организатор и на дискусиата. Ако съществуващата в момента тенденция в образованието се запази, в следващите 15 години е твърде вероятно половината от ромите да останат практически неграмотни. Това залага бомба със закъснител за цели поколения от тази етническа група и застрашава цялото общество. Образованието е възможност да се излезе от гетото, смятат експертите. Според доклада в България съществува сериозен образователен дисбаланс сред различните етноси. Специфични образователни проблеми има във всички етнически групи, но при ромите ситуацията е драматична. Според изследването на колектив на БАН „Демографско развитие на Република България“ от 2005 г. при българите делът на висшестите е 16 на сто, в турската общност - около 2 на сто, при ромите практически клони към нула - 0,2 на сто. Данните за младежите от 15 до 19 години, завършили не повече от 4-и клас, т.е. практически неграмотни, са:

9 на сто при българите, 24 на сто при турците и 64 на сто при ромите. Значителен е делът на ромските деца, които изобщо не започват да посещават училище, а не само на отпадналите преждевременно от училище. По данни на Министерството на образованието и науката през 2003/4 г. процентът на отпадналите ученици е 2,16 на сто, през 2004/5 г. - 1,99 на сто, през 2005/6 г. - 1,23 на сто. По данни на Националния статистически институт процентът на отпадналите ученици е 3,9 на сто за 2003/4 г. и 2,95 на сто за 2004/5 г. Според социологически изследвания този процент е значително по-висок - 7-8 на сто, т.е. има сериозно разминаване, което се дължи най-вече на източника на информация - дали са учителите и директорите на училищата, или родителите на ромските деца, се посочва в доклада. Според експертите за действителната интеграция на ромите е необходимо да се решат няколко проблема освен образованието на ромските деца и младежи. Трябва да се подобрят жилищните условия, да се осигури трудова заетост, да се намалят безработицата и бедността, както и да бъдат подготвени професионални кадри, които да помогнат на своя етнос да заеме полагащото му се място във всички области на обществения живот.

ЕТНИЧЕСКИ
ГРУПИ

ДОБРИЯТ ПРИМЕР

18,1% от пълнолетните роми в България са неграмотни Март 2007 г.

Неграмотните сред пълнолетните роми са 18,1 на сто, ако тенденцията се запази, до 15 години половината от ромите ще са неграмотни.

Според различни агенции неграмотните сред пълнолетните роми са 18,1 на сто, с незавършено основно образование - 24,2 на сто, с основно - 41,4 на сто, с незавършено средно са 2,7 на сто, със средно образование - 12,2 на сто, с висше образование - 0,7 на сто.

ЕТНИЧЕСКИ
ГРУПИ

Етническа група

Етническата група е съвкупност от хора, които се идентифицират един с друг, най-вече на базата на (предполагаема) обща генеалогия или потекло; разпознаваема е по общи културни, религиозни, лингвистични, поведенчески или биологични белези.

Етническа идентификация

Хората са свободни сами да определят към коя етническа група принадлежат, разбирай искат да бъдат свързвани с; чиито характеристики, традиции и ценности припознават като свои. Етническата идентификация може да бъде базирана на раса, националност, потекло, семейство, език, култура и субкултура или каквато и да е комбинация от изброените. Да вземем следния пример: мъж от китайски произход и американско гражданство се жени за мексиканка, с която в даден момент се мести в Индия. Там им се раждат четири деца, които отрасват в тази държава до пълнолетието си. Какъв е етносът им? Ще се самоопределят ли като китайци, мексиканци, индийци или американци? Зависи – от семейството, от средата, от училището, приятелите, работата... На теория всяко едно от четирите деца може да се самоопредели по различен

начин. Примерът е малко краен, но добре описва колко много фактори влияят при самоопределянето, а и определянето на принадлежността към даден етнос.

Далеч не толкова краен пример – човек, чиито двама родители се самоопределят като роми, може да се самоопределя като етнически българин – тъй като например културно и езиково се чувства по-близо до този етнос. В този смисъл етническата идентификация не винаги е свързана с етническия произход. В етническата идентичност на даден човек може да настъпи промяна, ако е засегнат от преместването на държавни граници вследствие на война, от създаването на нова държава или разпадането на съществувава. Етническото самоопределяне следва да се уважава от останалите.

Етнически прегръдци

Предразсъдък буквално означава преди разсъждениято, тоест заемането на позиция (или вземането на решение) преди да се запознаеш с фактите, преди да обмислиш. В частност етническите предразсъдъци представляват преценяването, поставянето на етикети (най-вече отрицателни, враждебни, заклеймяващи) на човек или група хора на база на техния етнически произход. В общия случай предраз-

съдците се подхранват от липсата на информация от страна на онзи, който е склонен да борави с тях, от непознаването на представители на съответната група. Тук е и основната разлика с етническите стереотипи – докато стереотипите се базират на някакво, макар и непълно, познание, предразсъдците са безпочвени.

Етнически стереотипи

Стереотипът е опростена или стандартизирана представа за някого или нещо. Етнически стереотип означава еднакво отношение към (или мнение за) различни представители на друг етнос, поставяне под общ знаменател на база на някаква, макар и твърде често схематична и непълна, информация за групата. Стереотипите могат да са отрицателни и положителни; тотално грешни и такива, които до някаква степен отразяват реалността. В повечето случаи в частност етническите стереотипи са груби и неправилни обобщения. Широко разпространените и открито заявявани предразсъдъци и стереотипи са предпоставка за възникване на етническо напрежение.

Етническо прочистване (геноциг)

Етническото прочистване представлява политики или практики, насочени

към „изчистването“ на етническа група от дадена територия, с цел да се създаде „етнически чисто“ общество. Хората замърсители са заставяни да напуснат територията, подлагани са на жесток физически и/или психически тормоз, или са убивани (в последните два случая етническото прочистване е равнозначно на геноцид). Етническото прочистване е най-жестокият (и същевременно лесен) начин да се премахне възникнало етническо напрежение.

Расизъм

Понятието расизъм има много дефиниции. Най-общата: това е вярването, че членовете на една раса (етнос) са биологично по-висши или съответно по-нисши от членовете на други раси (етноси). Представата за генетично заложеност към престъпления, мързел и т.н. сред определена етническа група е расистка. (виж приложение едно)

Етноцентризъм

Етноцентризмът е възприемането на света единствено през призмата на собствената култура; определянето на един народ/етнос за център, превъзхождащ останалите, водач. За разлика от расизма, тук не става въпрос за разбиране за биологично превъзходство на въпросния

народ; а за културното му превъзходство; етноцентристите вярват в историческата предопределеност на върховността на даден народ, в това, че осъществява мисия или има призвание от значение за целия свят. В почти всички случаи етноцентристите са националисти, тъй като поставят в центъра собствения си народ.

Национализъм Национализъм може да има няколко значения. От една страна това е доктрина или политическо движение, което цели постигане и утвърждаване на правата и свободата на дадена нация (етнос) да създаде самостоятелна национална държава; като границите на държавата следва да съвпадат с етническите граници, заради обща история и разбиране за обща съдба. От друга страна може да се разбира като стремеж към национална независимост, но в смисъла на защита на държавата от чужди посегателства; изострено чувство за национално достойнство. По-често се среща като идеология, която изтъква превъзходството на собствената нация (етнос) над останалите. Екстремните форми на национализъм (които се наблюдават например при фашистките движения от двайсети век) определят нацията единствено въз основа на

раса и генетика; както и вярват, че така разбираната националност е най-важният аспект от личността на всеки човек.

Шовинизъм Шовинизмът не бива да се бърка с патриотизъм. Ако патриотът е просто горд от качествата на своята нация, шовинистът е враждебен и нападателен, тъй като вижда другите нации като двулични, подли и заговорнически.

Шовинизмът може да бъде обяснен като агресивен национализъм. Това е крайно и фанатично поддържане на група, към която индивидът принадлежи, придружено от злоба и омраза към други „конкурентни“ групи. За шовиниста „другите“ са по-малоченни, дори врагове.

Религиозен плурализъм Терминът религиозен плурализъм най-общо може да бъде разбран по два начина. Първият е частен - това е личностното разбиране, че твоята религия не е единственият и изключителен източник на истината, това е способността да оцениш, вместо априори да отхвърлиш, и други религии. Вторият е общ - това е мирното съществуване на различни вероизповедания и религиозни организации в една общност, в една държава. В този смисъл религиозният плурализъм е

неизменно свързан с промотиране на разбирателството, единството и сътрудничеството между различните религии или деноминациите на една и съща религия. Важно условие за наличието на религиозен плурализъм е да няма нито едно вероизповедание, свързано с държавата, което по този начин да бъде в привилегировано положение.

Н Е

И

Д А

Как га говорим и пишем коректно по темата етнически малцинства

Н Е :

► Мангали, мангасари, мургави събрата

Н Е :

► Фесове, обрязани

Д А :

► Роми, цигани (последното е спорно - при учените, неправителствените организации и в самата етническа група, няма стопроцентово съгласие дали употребата на думата цигани е допустима, със сигурност обаче медиите не следва да я употребяват в негативното ѝ звучене)

Д А :

► Турци, български турци (хора с турски етнически произход) - Помаци (хора, които изповядват исляма и чийто майчин език е българският. Най-разпространено е мнението, че помаците са наследници на българи християни, приели исляма по време на османското владичество).

ПОЛЕЗНИ КОНТАКТИ

Национален съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси
www.ncsedi.government.bg/
- Дирекция „Етнически и демографски въпроси“ към Министерския съвет
София, бул. „Дондуков“ №1
Тел.: 02/ 940 20 15
Факс: 02/ 986 27 32

Неправителствени организации, работещи с малцинствата

Български хелзинки комитет
<http://www.bghelsinki.org/>
София, ул. „Върбица“ № 7
Тел./факс: 02/ 943 48 76, 944 06 70, 943 44 05
bhc@bghelsinki.org

Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия (ИМИР)

<http://www.imir-bg.org/>
София, ул. „Антим I“ №55
Тел.: 02/ 832 31 12, 832 40 44
Тел./факс: 02/ 931 05 83
maya@imir-bg.org

Център за либерални стратегии

<http://www.cls-sofia.org/>
София, ул. „Г. С. Раковски“ №135 А
Тел.: 02/ 981 89 26, 986 14 33
Факс: 02/ 981 89 25
cls@cls-sofia.org

Институт „Отворено общество“

<http://www.osf.bg/>
- Програма Рома
<http://www.osf.bg/?cy=10&lang=1&program=5&action=0>
София, ул. „Солунска“ № 56
Тел.: 02/ 930 66 19
Факс: 02/ 951 63 48
info@osf.bg

Български адвокати за правата на човека

<http://www.blhr.org/>
София, ул. „Гурко“ № 49А, ет.3
Тел.: 02/ 980 39 67
Тел./Факс: 02/ 986 66 23
hrlawyer@blhr.org

Фондация „АКСЕС-София“
<http://www.access-sofia.org/>
София, ул. „Шандор Петьофи“ №50, ап. 1
Тел.: 02/ 951 54 32, 951 54 44, 954 97 25
Факс: 02/ 951 56 82
office@access-sofia.org

Център за социални практики

<http://www.csp-sofia.org/>
София, ул. „Граф Игнатиев“ №9 Б
Тел.: 02/ 981 21 88, 980 89 37
Факс: 02/ 980 75 76
office@csp-sofia.org

Фондация „Междуетническа инициатива за човешки права“

София, ул. „Граф Игнатиев“ №9 А, ет 5
Тел. 02/ 980 17 16, 988 43 31
ieifoundation@yahoo.com

Фондация „Романи Бах“

София, жк. „Западен парк“, ул. „Нов живот“ №8
Тел.: 02/ 920 42 72

Фондация „С.Е.Г.А. - Старт за ефективни граждански алтернативи“

<http://www.cega.bg/>
София, ул. „Г. С. Раковски“ № 96, ет. 2
Тел.: 02/ 981 09 13, 987 70 82, 981 79 90, 988 36 39
Факс: 02/ 988 96 96
cega@cega.bg

Неправителствени организации на малцинствата

Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе“

<http://amalipe.com/>
Велико Търново, п.к. 113
Тел./факс: 062/ 600 224, 0888/ 681 134
amalipe@mail.bg

„Организация Дром“

<http://www.drom.hit.bg/>
Видин, к-с „Съединение“, бл. 4, партер

Тел.: 094/ 606 209
Факс: 094/ 600 713
organization_drom@mailcity.com

Ромска студентска организация „Студентско общество за развитие на междуетническия диалог“

<http://ssdid.informano.com/>
София, ул. „Княз Борис I“ №122, ет. 3
Тел./факс: 02/ 980 90 21, 980 90 27
roma_students_org@abv.bg; romastudents@gmail.com

Българо-украинско дружество

„Черноморие“ - Варна
<http://www.geocities.com/bulukr2000/>
Варна, ул. „Разлог“ №2, вх. 8, ап. 129
Тел.: 052/ 781 240
bulukr2000@yahoo.com

Организация на евреите в България „Шалом“

www.shalom.bg
Тел.: 02/ 926 53 01

Арменска общност в България

armenians.orionbg.net
Епархийски съвет на Арменската апостолическа църква, включващ в себе си църковните настоятелства в 12 града с 10 църкви и 2 параклиса.
София, бул. „Тодор Александров“ №31
Тел.: 02/ 988 02 08

Общоарменски благотворителен съюз „Парекордзаган“ в България

София, ул. „Ярослав Вешин“ №60, бл. 9, ап. 3
Тел.: 02/ 954 45 40
Тел./факс: 02/ 851 93 78
agbu@agbug.org

ВРЪЗКИ

Портал на етническите малцинства в България

<http://www.ethnos.bg/>

Социални права България

Електронен форум на българските правозащитни организации
www.socialniprava.info

Ромски инфо-център

www.ric-bg.info

Специализирана библиотека с архив на дружеството за изследване на малцинствата „Студии романи“
<http://www.studiiromani.org/>

Амнести Интернешънъл

<http://www.amnesty.org/>

Фрийдъм хаус

www.freedomhouse.org

Център за изследване на правата на човека към Колумбийския университет

<http://www.columbia.edu/cu/humanrights/>

Майнорити райтс груп

<http://www.minorityrights.org/>

ХОРА
С УВРЕЖДЕНИЯ

Първият човек с увреждане, когото ми се наложи да интервюирам, се придвижваше с патерици.

Помня, че се суетях около него в опити да му помогна.

И абсолютно пренебрегнах неговото „не, **наистина** няма нужда“. Защото разбира се, че имаше. Човекът беше с патерици. Разбирай безпомощен. Разбирай отчаяно нуждаещ се от моята подкрепа.

Това беше грешка номер едно.

Грешка номер две? Че за мен това беше човекът с ПАТЕРИЦИТЕ. В очите ми те бяха точно както съм ги написала – по-големи от него. Определящи го. Виждах тях, не този с успешна кариера пред мен. Питам за живота с тях, не за живота по принцип.

Когато говорим за хора с увреждания, има два типа подходи (наричани още модели). Без да го осъзнавам, дълго време съм била в плен на медицинския подход. Характерното за него е, че се фокусира върху тялото и неговите дефицити, а не върху възможностите и способностите на човека. Разглежда телесното увреждане като заболяване, което се нуждае от терапия. Съответно, отношението към човека е като към пациент, инвалид, в буквалния смисъл на думата. Този модел се ръководи от схващането, че невъзможността на хората с увреждания да участват пълноценно в обществения живот се дължи на техния „недъг“, а не на враждебната околна (архитектурна и културна) среда. На медицинския се противопоставя социалният подход. Разбирането тук е, че проблемите на хората с увреждания идват не толкова от състоянието им, колкото от средата, която не е достатъчно гостоприемна към различието; от бариерите в обществото – както физически (недостъпен градски транспорт, тротоари, стълби и т.н.), така и социални (предразсъдъци, стереотипи). Социалният подход твърди, че вниманието трябва да бъде обърнато не към увреждането, а към ресурсите на човека – какво той умее, знае и може да прави. Отвъд чисто морални, тук има и икономически аргументи - по-изгодно е да се инвестира в потенциала, като се компенсират ограниченията, вместо да се финансират ограниченията, без да се използват възможностите.

Когато става въпрос за отразяване на групата на хората с увреждания (която сама по себе си е толкова разнородна) има няколко капана, в които журналистът може да попадне. Първият е вторачването в увреждането, невъзможността да

видиш човека отвъд него (виж допълнителния текст „Как да интервюираме хора с увреждания“). Понякога това резултира в „етикиране“, поставяне в рамки, често придружено със стигматизиращи думи като инвалид, сакат, луд... Понякога пък езикът на материалите е коректен, но проблемът с класифицирането остава. Често хора с увреждания се оплакват например, че в българските медии не се срещат интервюта с юристи, икономисти, инженери с увреждания - в които те да говорят от позицията на професионалисти, а не от позицията на „различните“.

Вторият капан е така нареченото „възвеличаващо стереотипизиране“. При него хората с увреждания емоционално са описвани с думи като „приковани в количките си“, „затворници в собственото си тяло“, „поразени от...“, „справят се въпреки...“, „героично“ и т.н. Повечето не искат това. Какво искат тогава? Качествена журналистика, която не ги превръща в обекти на съжаление. Която ги третира първо като хора и чак след това като хора с увреждане. Която спазва етичния принцип да споменава състоянието им, само когато тази информация е релевантна на смисъла на материала. Която изследва истинските проблеми, които им пречат да живеят пълноценно като останалите хора, а не просто описва тежкото им битие.

Но кои са тези истински проблеми? Тъй като самата група е твърде разнородна, и проблемите ѝ са такива. Тук ще посочим само някои основни:

Изоляцията. Като цяло, групата на хората с увреждания в България не е интегрирана в обществото. Съществува в изолация от живота. Огромна част от тези хора са затворени – в буквалния и преносния смисъл: първите в домове, вторите – в домовете си.

Така например в последното издание на международния мониторинг на правата на хората с увреждания България се класира на 12-то място от 14 държави по отношение на социалното включване. Този доклад измерва степента, до която държавите прилагат в своето законодателство международните правни норми за гарантиране правата на хората с увреждания. Социалното включване на хората с увреждания е невъзможно без помощни технически средства, лична помощ, достъпност – физическа и информационна, и качествено образование.

Институциите. Към момента броят на хората с увреждания, които живеят в социални домове в България, е

по-висок, отколкото в която и да било друга страна - членка на ЕС, и продължава да расте (виж карето със статистиката). Понякога тези институции са златни клетки, но много по-често – просто клетки за онези, които прекарват живота си вътре. Те са наследство от социализма, създадени са, за да скрият различното, онова, което е далеч от „идеално“, от погледите. И в момента възрастните и децата в тях остават просто скрити, без да има някакъв план за тях, без да има концепция за каквото и да е бъдеще. Много от тези хора умират от недохранване и липса на качествена грижа. Онези, които остават живи, не живеят наистина. Те са озаптявани, не обучавани. Понякога са връзвани, за да не буйстват. Децата от домовете прекарват дните си в клатене, като периодично удрят главите си в парното или в металните решетки на леглото – естествена реакция, когато в живота ти липсва всякаква друга стимулация. Защото – и това е най-страшното – тези деца не умеят да играят, защото никой не си е играл с тях. Не могат да говорят, защото никой не им е говорил. Не знаят как да обичат, защото никой не ги е обичал.

Макар и стартирал преди години, процесът на деинституционализация в България има да измине още страшно дълъг път (за още информация виж карето по темата). Важното е, както е в развитите европейски страни, държавата и обществото да превключат мисленето си от медицинския към социалния модел. Тоест да обърнат представата си за хората с увреждания – от такива, които просто живеят на гърба на данъкоплатеца, към такива, които могат да се превърнат в данъкоплатци или по някакъв начин да бъдат полезни на същите тези държава и общество.

Враждебната среда. Тя, както вече разбрахме, може да бъде архитектурна и културна. Враждебната градска среда започва от асансьора в блока, чиято врата най-често е твърде тясна, за да влезе в нея количка. Продължава по задължителните стъпала между входа на блока и първия етаж. Стига до високия тротоар на улицата. Абсурдните скосявания на рампите в подлезите. Недостъпния градски транспорт, особено за човек без придружител. Стълбите на обществени и частни сгради. Липсата на тоалетни за хора с увреждания в голяма част от тях. Недостатъчния брой светофари със звукова сигнализация. И т.н., и т.н.

Елементи на враждебната социална среда пък са поставянето на етикети, категоризирането (за коректните термини виж секцията речник), липсата на качествен достъп до образование и до възможност за работа на хората с увреждания. Все още са единици децата с увреждания, които учат в масовите училища заедно със своите връстници без увреждания. Хората с увреждания намират работа изключително трудно, още по-трудна се оказва интегрираната заетост, тоест хора с увреждания да работят в офиси, където преобладават колегите им без увреждания.

За своя пълноценен независим живот хората с увреждания често имат нужда от асистенти. Те обаче държат да могат да подбират, наемат и управляват своите лични асистенти според собствените си предпочитания. Приоритетите на националната програма „Асистенти на хора с увреждания“ са „осигуряване на заетост на безработни лица като лични и социални асистенти и грижа в семейна среда за хора с трайни увреждания или тежко болни самотни хора“. Личните асистенти обаче могат да са единствено членове на семейството или роднини, които са безработни. Прави впечатление, че фокусът на тази програма е изместен от съобразяване с индивидуалните потребности на всеки човек с увреждане към преодоляване на проблема с безработицата.

Наскоро столичният общински съвет прие Наредба за асистент за независим живот. Тук схемата на отношения е напълно различна от личния и социалния асистент. Всеки човек с увреждане може да направи сам оценка на своите потребности, да защити необходимия му брой часове пред специална комисия, да избира, обучава, а когато е необходимо и да освобождава своите асистенти. Към момента обаче това е възможно само в София.

Това са проблемите, които определено изискват вниманието на медиите. Но не и цялото им внимание, когато става въпрос за хора с увреждания. Преди около година бях изпратила един от репортерите си да направи материал за „един ден на незрящо момиче в София“. Бях го подковала: питай за враждебната градска среда, за перипетиите, за тъмнината... Момичето – на 25, женена, със стабилна работа, обаче предпочете да говори за светлата страна на нещата, за това, че все пак се справя, сама, въпреки всичко, без да чака помощ от някъде.

КАК ДА ИНТЕРВЮИРАМЕ ХОРА С УВРЕЖДАНЯ?

Общото правило е – дръжте се като при всяко друго интервю. Задавайте въпросите си с уважение. Помнете, че хората с увреждания са на първо място хора. За това се фокусирайте върху хората, които интервюирате (способностите, постиженията и личностните им качества), а не върху увреждането им. Но не подчертавайте различията, опитвайки се да поставите хората с увреждания на пиедестал.

Отпуснете се. Вероятно винаги се ръкувате с онези, които интервюирате – няма причина да не го направите и в този случай. Говорете директно с човека, вместо да се обръщате към придружителя му (ако има такъв). Използвайте нормалния тон на гласа си – не говорете по-силно или по-членоразделно. Нека въпросите ви бъдат ясни и открити. Питайте за разяснение, ако не разбирате даден термин или проблем – и не се притеснявайте да продължите да питате до момента, в който всичко ви е ясно.

Някои интервюта с хора с увреждания изискват повече време, предвидете го.

В никакъв случай не гледайте и не звучете съжалително.

Дръжте се внимателно, без да бъдете покровителствени. Ако сте в ситуация, където ви се струва уместно да предложите помощ (например няколко стъпала пред човек, който се придвижва с патерици), направете го с респект – и не предприемайте никакво действие, докато предложението не бъде изрично прието. Всъщност бъдете готови офертата ви да бъде учтиво отклонена – много хора с увреждания се справят чудесно сами. Ако обаче е приета, преди да започнете да се суетите, изслушайте внимателно инструкциите, които най-вероятно самият човек ще ви даде.

Не се притеснявайте да използвате изрази от рода на „ще се видим по-късно“, когато говорите с незрящ човек и „нека да се разходим“ към някой, който се придвижва в количка. Това са стандартни фрази и е малко вероятно да обидят човека отсреща.

Няколко по-специфични ситуации:

Когато разговаряте с човек с умствено увреждане, говорете просто

и ясно. Просто обаче не означава детинско или наивно.

Когато разговаряте с човек, който има трудности при говоренето, слушайте внимателно.

Бъдете търпеливи и след като зададете въпрос, го изчакайте да свърши да говори, вместо да го прекъсвате или да довършвате изреченията му. Ако не разбирате какво ви е казал, не се преструвайте, че не е така. Помолете го да повтори или вие повторете онова, което сте разбрали до тук, и изчакайте ответната реакция.

Когато разговаряте с човек със зрително увреждане, не говорете по-силно от обикновено. Когато се срещате с него за пръв път, представете себе си и останалите с вас (ако има такива). Предложете ръкостискане с думи: „Да си стиснем ръцете?“. Ако искате да насочите човека към място за сядане, хванете ръката му и я поставете върху облегалката на стола, като преди това обясните какво смятате да направите. Ако разговаряте с група, бъдете внимателни всеки път да уточнявате към кого задавате въпроса си или на кого говорите в момента. Ако човекът се придвижва с помощта на куче, помолете за разрешение, преди да започнете да

галите кучето. Помнете, че кучето е на работа и поведението ви може да е разсейващо както за него, така и за собственика му.

Когато разговаряте с човек с увреден слух,

първо попитайте как той би искал да общувате. Ако човекът ползва жестов език, но не разполагате с преводач, говорете ясно и отчетливо, но не преувеличавайте движенията на устата си и не викайте. Седнете с лице към светлината. Не закривайте устата си с ръка. Не яжте, докато говорите. Говорете само докато човекът ви гледа. Израженията и жестовете ще помогнат на този отсреща да ви разбере по-лесно. Ако интервюирате човек с частична загуба на слуха, попитайте го къде за него би било най-удобно да седнете. Ако разговаряте с човек със слухово увреждане с помощта на преводач, гледайте този, когото интервюирате, в очите, не преводача.

Когато уговаряте интервю с човек, който се придвижва с количка (или патерици), бъдете сигурни,

че мястото, което предлагате за среща, е достъпно. Коеето означава в района да има паркинг-места за хора с увреждания; вход на нивото на улицата или рампа, в случай че

има стълби; асансьор, ако мястото не е на първия етаж; достъпни тоалетни. Седнете или клекнете, така че очите ви да бъдат на едно ниво с тези на човека, когото интервюирате. Същото важи и за оператора, ако с вас има такъв. Количката е част от личното

пространство на човека срещу вас – не се облягайте на нея.

И накрая, ако се съмнявате как да постъпите, не рискувайте да сгрешите – питайте. Човекът срещу вас няма да ви подведе.

СТАТИСТИКА

По данни от преброяването от 2001 г.

в България медицински установена степен на увреждане имат 263 143 души. От тях 92% са на възраст 16 - 64 години.

Същевременно в отчета на Министерството на труда и социалната политика

за първите сто дни от дейността на настоящото правителство можем да прочетем следното: „осигурени са допълнителни финансови средства за прилагане на Закона за интеграция на хората с увреждания за над 430 000 хора с увреждания до края на 2005 г.“

Броят на хората с увреждания,

които живеят в социални домове в България, е по-висок, отколкото в която и да било друга страна - членка на ЕС, и продължава да расте. Това се казва в изследването на тема „Деинституционализация и живот в общността“, финансирано от Европейската комисия и представено през ноември 2007 г. Докладът събира цялата достъпна информация за броя и състоянието на хората с увреждания, които живеят в институции в 28 европейски страни. Според доклада сред българите над 16 години 12 от всеки хиляда са живели в социални домове за хора с увреждания през 2001 г.; две години по-късно броят им е нарастнал до 18 от хиляда. Особено висок е броят на мозъчните увреждания, като тази диагноза според изследването е „диспропорционално висока“ сред ромите.

КАК СЕ ЗАТВАРЯ ИНСТИТУЦИЯ ЗА ДЕЦА

Най-лошият и безсмислен вариант е децата да бъдат преместени в друга институция, била тя и по-добра от предишната. Ето защо за всяко дете трябва да бъде разработен индивидуален план за извеждане от институцията:

- Когато е възможно, децата трябва да растат в рождените си семейства или в такива на роднини.

- Децата трябва да се защитят от злоупотреби. Ако има съмнения, че могат да станат жертва на злоупотреби в семействата си, разследване трябва да докаже, че не са изложени на риск.

- Ако не могат да се върнат в рождените си семейства, децата трябва да могат да поддържат контакт с тях - когато това е в интерес на детето.
- Когато детето не може да живее с рожденото си семейство, трябва да се намери семейство заместител, било то приемно или желаещо да го осинови.

- Някои деца се нуждаят от по-специфични грижи. Има такива деца, за които е установено, че не могат да се интегрират в живота на семейство, и такива, за които е необходи-

мо да се полагат специализирани грижи. Те трябва да бъдат настанени в малки жилищни единици (защитени жилища), където за тях ще се грижат специалисти. Защитените жилища са реалната алтернатива на институциите и за хората над 18 години.

- Настаняването на децата в приемно семейство или среда, подобна на семейната, трябва да е трайно, детайлно планирано и подготвено с цел да бъде последното им местене. Често децата са премествани по няколко пъти, което е травмиращо за тях.

Преди да може да се пристъпи към масово затваряне на институциите обаче, трябва да бъдат развити алтернативите - професионалната приемна грижа, достатъчно на брой защитени жилища, както и възможност за компенсация на биологични родители, които са склонни да си вземат обратно детето. А за да могат институциите наистина да се превърнат завинаги в нещо от миналото, деинституционализирането трябва да бъде съпътствано от кампания за промяна на общественото отношение към изоставянето на деца.

3 декември

Това е международният ден на хората с увреждания. Обявен е за такъв през 1992 г. от Генералната асамблея на ООН.

КАЗУСИ

Казус 1

**Всеки четвърти софиянец бил луг
25 000 страгат от
умствена изостаналост
Октомври 2007 г.**

Всеки четвърти софиянец страда от психични заболявания. Това сочат данните от общинската стратегия за психично здраве, която предвижда създаването на нови психиатрични центрове в столицата. Оказва се, че в София има регистрирани около 6000 човека с диагноза „шизофрения“, а близо 25 000 страдат от някаква степен на психична изостаналост.

Според изследването, различните психични разстройства са пет от десетте водещи причини за загуба на трудоспособност и едва 13 на сто от болелите успяват да си намерят работа.

← Коментар: В този текст се наблюдават няколко проблема. Първо, сложен е знак за равенство между умствена изостаналост, психична изостаналост (такъв термин няма) и изключително стигматизиращото понятие луг. Второ, което не е по темата, но все пак - от текста излиза, че една четвърт от софиянци са 25 000, което не е така, в случая липсва една нула.

Казус 2

Икони цервят сакати и слепи Октомври 2006

В Арбанаси също има две целебни икони. Всяка година на 15 август ма-настирът „Света Богородица“ там е окупиран от слепи и хора с недъзи. Иконата, която се пази в обителта, досега е накарала множество незрящи да прогледнат, след като са се докоснали до нея, твърдят монахините.

← Коментар: Макар и неутрален сам по себе си, текстът е изпълнен с некоректни фрази – сакати, слепи, хора с недъзи... Прави впечатление, че на едно място е употребена думата „незрящи“ - може би обаче просто за да се избегне повторението на „слепи“.

ХОРА С
УВРЕЖ-
ДАНИЯ

Казус 3

Дневен център за увредени геца отварят в Сопот Август 2007

Дневен център за деца с увреждания ще заработи в Сопот от началото на новата учебна година. Центърът ще може да бъде посещаван от около 30 деца от цялата община, за които ще се грижат логопеди, педагози, психолози и възпитатели в няколко зали за различни занимания. Дневният център се изгражда в продължение на няколко години, съобщават от община Сопот. Всеки етап се е финансирал чрез проекти, защитени пред различни донори.

← Коментар: Децата не са увредени (това е генерализация, етикет), те са деца, макар и с увреждания. Прави впечатление обаче, че некоректната фраза е използвана само в заглавието, навсякъде в текста присъства правилното „деца с увреждания“ - което дава основание да се предположи, че „замяната“ е станала заради липса на място в заглавието.

Сградата, предоставена от общината, е на обща площ близо половин декар, двор около декар и оранжерия за цветя, в която е предвидено децата с увреждания да се трудят по няколко часа на ден.

ДОБРИЯТ ПРИМЕР

Обособяват секции за гласуване на хора с увреждания Февруари 2007

Хората с увреждане на опорно-двигателния апарат или с увреждане на зрението могат да гласуват в избирателна секция на първия етаж на сградата, в която са избраните, изрично посочена с решение на районната избирателна комисия. Тя трябва да е с най-малко избиратели по основен избирателен списък. Това реши парламентът, който гласува текстове от закона за избор на български представители в Европейския парламент. Обособяването на поне една секция на първия етаж за такива избиратели е задължително и пред нея се поставят табела и други обозначителни знаци, на които се отбелязва и допълнителното ѝ предназначение.

ХОРА С
УВРЕЖ-
ДАНИЯ

Човек с увреждане

Хората могат да бъдат с физически, умствени и сензорни (зрителни, слухови) увреждания. Човек може да бъде роден с увреждане или да придобие такова в някакъв момент от живота си. Увреждането е характеристика, която отличава даден човек от мнозинството. Хората с увреждания изпитват трудности да участват наравно с другите хора в нормалния живот на общността поради физически (архитектурни) или социални (културни) бариери. Именно бариерите в средата превръщат човека с увреждане в „инвалид“.

Човек с увреждане не е просто политически коректният термин, заменил думата „инвалид“. Понятието е част от една изцяло нова философия – която поставя акцента върху човека с неговите способности, без да го категоризира и заклепва като невалиден. Хората с увреждания са преди всичко хора, със свой потенциал и качества. Макар и широко разпространено, определението инвалид е дискриминационно, обидно и следва да се избягва. Всеки човек е ценен за обществото с възможностите, които има. А „изключването“ му представлява загуба за същото това общество.

Запазен потенциал

Всичко онова, което даден човек с увреждане може да прави - със или без асистент, помощни средства или специално приспособление на средата.

Достъп Достъпът е свързан с реализацията на основни човешки права като право на труд, на образование, на мобилност, на живот. За да участват наравно с останалите в нормалния живот на общността, за хората с увреждания е важно да има достъпна градска среда (скосени бордюри, звукова сигнализация на светофарите, асансьори, рампи и специални тоалетни в обществените и частните сгради, осигурени паркоместа) и достъпно работно място (където освен архитектурната достъпност, следва да има и подходящи пособия за труд, в зависимост от увреждането на конкретния човек).

Специфични потребности

Уврежданията нарушават някакви човешки способности – за виждане или чуване, за говорене, за придвижване... Всяка липса изисква да се потърсят начини за компенсирането ѝ. Но важно е да се помни, че специфичните потребности не зависят толкова от самото увреждане, а от човека с увреждането.

Ресурсен център

В днешните центрове хората с увреждания пребивават, в ресурсните (или още интеграционни) центрове могат да получат услуги, в зависимост от потребностите си. Идеята на ресурсния център е да предоставя подкрепа за социализация на човека в естествената му среда като алтернатива на изолирането му в някаква специална среда. Ако възрастен или дете с увреждане имат проблем, ресурсният център отговаря със специалисти, съвети и насоки.

Интегрирано образование

Интегрираното образование е система за оказване на гъвкава и индивидуална подкрепа на хора със специални образователни потребности. То е част от образователната система и представлява съвместно обучение на деца без и с увреждания. Осъществява се в масови детски градини, общообразователни училища, висши учебни заведения. Целта е децата с увреждания да бъдат интегрирани, не изолирани. Децата със специални образователни потребности (в това число деца със сензорни, множествени увреждания,

интелектуални и езиково-говорни нарушения, както и обучителни трудности - дислексия, дисграфия, дискалкулция), се нуждаят от специфична помощ. Интегрираното образование отчита и отговаря на тези разнообразни потребности чрез адаптирана учебна програма, осигурени ресурсни учители, индивидуално обучение и оценяване, специални обучителни инструменти и материали и не на последно място - достъпна архитектурна среда.

Ресурсен учител

Педагог, който подпомага детето със специални образователни потребности за интегрирането му в учебния процес и в извънкласните дейности. Специалността на ресурсния учител следва да е различна в зависимост от увреждането на детето – за дете с увреден слух той трябва да владее жестомимичния език, за дете със зрително увреждане – брайловата азбука. Децата с физически увреждания не се нуждаят от ресурсен учител, но пък имат нужда от помощ например в придвижването. За тези случаи в развитите образователни системи е предвидена длъжността училищен асистент.

Как да говорим и пишем коректно по темата хора с увреждания

Н Е :

- ▶ Инвалиди, недъгави, уродливи, сакати
- ▶ Луди, ненормални, идиоти, олигофрени
- ▶ Увредените (хората с увреждания не са генерична група – бихте ли казали черните?)

Н Е :

- ▶ Страда от..., жертва на..., е... ди-лексик, аутист и т.н.

Н Е :

- ▶ Способен, здрав, нормален

Н Е :

- ▶ Умствено увреден, бавноразвиващ се

Н Е :

- ▶ Душевноболен, луд, ненормален, хахо, шизо

Н Е :

- ▶ Спастичен, болен от церебрална парализа

Н Е :

- ▶ Прикован в количка, обречен на живот в количка, в количка

Д А :

- ▶ Хора с увреждания (съответно хора с физически, сензорни или умствени увреждания)

Д А :

- ▶ Има (някакъв тип увреждане)

Д А :

- ▶ Човек без увреждане

Д А :

- ▶ Човек с интелектуално нарушение, човек с интелектуално затруднение

Д А :

- ▶ Човек с проблеми с психичното здраве

Д А :

- ▶ Има церебрална парализа

Д А :

- ▶ Придвижва се чрез количка, използва количка

Н Е :

- ▶ Сляп (думата „сляп“ може да се ползва само в медицинското си значение: „Ана е сляпа“ в смисъл на „Ана нищо не вижда“. В този смисъл и употребата на „слепота“ е окей. „Сляп“ обаче не може да се използва като синоним за човек, който има проблеми със зрението си. За това се предпочита понятието „хора с увредено зрение“. В никакъв случай „сляп“ не следва да се употребява в подлог, като в „Слепите не могат едипакво си“, тъй като се възприема за дехуманизиращо и с негативен заряд. Хората са на първо място и чак тогава идва увреждането.)

Н Е :

- ▶ Глух (думата „глух“ може да се ползва само в медицинското си значение: „Иван е глух“ в смисъл на „Иван нищо не чува“. В този смисъл и употребата на „глухота“ е окей. „Глух“ обаче не може да се използва като синоним за човек, който има проблеми със слуха си. За това се предпочита понятието „хора с увреден слух“ - защото включва и онези, които са тежкочуващи и чуват със слухов апарат или кохлеарен имплант. В никакъв случай „глух“ не следва да се употребява в подлог, като в „Глухите могат едипакво си“, тъй като се възприема за дехуманизиращо и с негативен заряд. Хората

Д А :

- ▶ Човек с увредено зрение, човек с нарушено зрение, незрящ

Д А :

- ▶ Човек с увреден слух, човек с нарушен слух, нечуващ

са на първо място и чак тогава идва увреждането. Категорично не и на „глухоням“. Хората, които общуват с жестов език, са напълно в състояние да изразят и най-сложната мисъл, но просто на друг език. В света вече се приема, че жестовият език е пълноправен език като френския и затова няма как човек, който го ползва, да бъде ням.)

НЕ:

▶ Пелтек

НЕ:

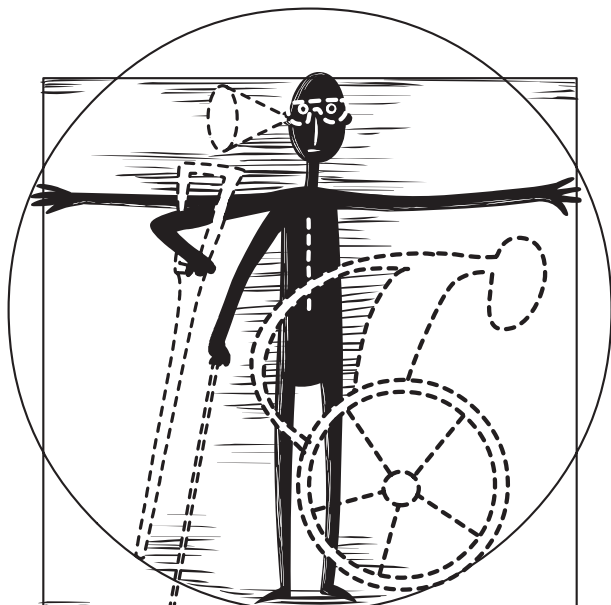
▶ Джудже, дребосък

ДА:

▶ Човек, който заеква

ДА:

▶ Малък човек

ХОРА С
УВРЕЖ-
ДАНИЯ

ПОЛЕЗНИ КОНТАКТИ

**Министерство на труда
и социалната политика**

<http://www.mlsp.government.bg>

- Пресцентър

София, ул. „Триадица“ №2

Тел.: 02/ 8119432, 9873394

Факс: 02/ 9861318

press@mlsp.government.bg

Агенция за хората с увреждания

<http://ahu.mlsp.government.bg/>

София, ул. „Софроний Врачански“ №104-106

Тел.: 02/ 931 80 95; 832 90 73

Факс: 02/ 832 4162

ahu@mlsp.government.bg

Агенция за социално подпомагане

<http://asp.mlsp.government.bg/>

Център за независим живот

<http://www.cil-bg.org/>

София, ул. „Екзарх Йосиф“ №60

Тел.: 02/ 983 31 17, 02/ 983 25 15

cil@cil-bg.org

Фондация „Хоризонти“

**Подпомага хората със зрителни
увреждания в България**

<http://www.horizonti.bg>

София, ж.к. „Студентски град“, бл. 55, вх. Г, ет. 6

Тел.: 02/ 962 55 25, 0897/ 85 89 76

horizonti@dir.bg

Асоциация „Аутизъм“

<http://www.autism-bg.hit.bg/>

София, ж.к. „Дружба“, бл. 50, вх. Д, ет. 3, ап. 101

Тел.: 02/ 979 01 68

mirenavelkova@yahoo.com

**Асоциация на родители на деца с нарушено
зрение**

<http://www.ardnz.hit.bg>

София, ул. „Ломско шосе“ №177

Тел.: 0888/ 26 86 23

lazar582002@yahoo.com

**Асоциация на родители на деца с увреден
слух**

<http://www.ardusbg.com/>

София, ул. „Денкоглу“ №12–14, офис 301

Тел./Факс: 02/ 987 26 46

ardus@abv.bg; ardusbg@yahoo.com; info@ardusbg.com

Асоциация „И нас ни има“

**(Деца и младежи с физически и ментални
увреждания)**

<http://specialchildren.all.bg/>

София, ж.к. „Овча купел“ 2, бл.19, вх. В, ет. 6, ап.

70

pro_children@abv.bg

ВРЪЗКИ

**Информационен Портал за Хора с Уврежда-
ния**

<http://www.aeipd.org/>

Портал „Интеграция“

<http://ivanrilski.org/>

Психично-здравен сайт на България

<http://www.psihichnozdrave.com>

Социални права

<http://www.socialniprava.info/>

**Портал за литературно общуване на хора с
увреждания**

<http://www.alteraforum.net>

Handicap International

<http://www.handicap-international.org>

Independent Living Institute

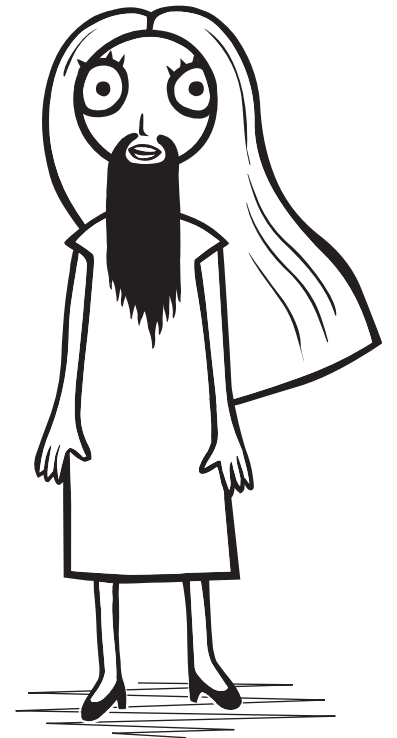
<http://www.independentliving.org/>

European Disability Forum (EDF)

<http://www.edf-feph.org/>

ХОРА С
УВРЕЖ-
ДАНИЯ

ЛГБТ

Родителите на един от приятелите ми живееха в малък град. Той пък от години се беше установил в София, където работеше суперпрестижна работа и градеше стабилна кариера, но винаги намираше време да ги посети, поне веднъж на месец. На няколко пъти, по време на тези визити, приятелят ми водеше със себе си половинката си. Но така и не събра куража да каже на майка си и баща си, че това до него е любовта на живота му. Просто защото това до него беше друг мъж. Да, приятелят ми беше гей – един от най-откритите, които познавам, но твърдеше, че ако каже на техните, „това ще ги убие“. Категорично. Малък град, хората говорят, стереотипи, аморално, погнуса, ще се отрекат - бяха част от думите в изреченията му, с които се опитваше да ни убеди в правотата на решението си да мълчи. Не му казахме, но ни беше тъжно за него – на нас, хетеросексуалните, които плачехме на рамото на майките си всеки път, когато любовта не беше на наша страна. Няма данни от представителни социологически изследвания, с които да измерим как и доколко са се променили обществените нагласи към сексуално различните в България – днес в сравнение с ранните деветдесет, например. И това е един от проблемите – ЛГБТ (акроним за „лесбийки, гей, бисексуални и трансджендър“) не са в статистиката. Но ако вярваме на разговори с представители на групата, промяна, при това позитивна, има. Все повече хора „излизат на светло“, разбирай разкриват сексуалността си пред приятели, роднини, колеги. „Все повече“ обаче не означава „масово“.

„Положението на хомосексуалните в България продължава да бъде затруднено. Много хора все още живеят в ежедневен страх от публични обиди и нападки. Голяма част от широката общественост реагира негативно на неща, които според тях с „внос от запада“. Макар и да има подобрение, то е много индивидуално, а в общността като цяло, правителството, социалния сектор и дори НПО сектора все още има хомофобски тенденции“ - казва Аксиния Генчева, изпълнителен директор на Българската гей организация „Джемини“. (Между другото, от началото на прехода опит да осъществяват дейност са имали няколко организации – например Ресурсен център на лесбийки и бисексуални жени „Билитис“, Българският гей клуб „Делфин“, фондация Queer Bulgaria, ЛГБТ идея, Българска

гей организация „Джемини“, Спортен клуб „Тангра“... Към момента реално работещи са само последните две.) Разкриването на сексуалната ориентация е в пряка връзка с дискриминацията. В ЛГБТ средите все още доминира мнението, че „излизането на светло“ би донесло само неприятности - подигравки, отвращение, устни или физически нападки, уволнение.

След 2002 г., когато с изменение на Наказателния кодекс на практика се декриминализира хомосексуалността, и особено след влизането в сила на Закона за защита от дискриминация и създаването на съответната комисия към него, броят на докладваните случаи на дискриминация на сексуална основа се увеличава – признак на разчупване на мълчанието, но и белег за това, че феноменът все още е силен.

„Жертвите на дискриминация на база сексуална ориентация се чувстват безпомощни, виновни и засрамени в очите на околните. Много често също се смята, че жертвата на дискриминация сама е подтикнала към съответните действия спрямо нея. Православната църква поддържа идеята, че хомосексуалността е грях, което допълнително усложнява положението на някои ЛГБТ хора, които имат затруднения в това да приемат себе си. Силните патриархални традиции и хетеронормата също допринасят за широкото схващане, че хомосексуалността е психично заболяване, което може да бъде лекувано“ - казва Аксиния Генчева. В същото време схващането, че хомосексуалността е психично разстройство е отхвърлено от Световната здравна организация още в началото на деведесетте. Експертни групи, като Американската Психиатрична Асоциация например, осъждат лекуването на хомосексуалността – мнението им е, че рисковете от такъв тип терапия са големи и включват депресия, тревожност и саморазрушително поведение.

ЛГБТ не са по-низши човешки същества, душевно болни или опасни за обществото. В този смисъл употребата на думи като „ненормален“, „болен“ или „объркан“ при описването на представители на групата, следва да се избягва в журналистически материали (освен ако не са част от цитат, но тогава отношението на говорещия и позицията, от която прави изказването си, трябва да бъдат ясно изведени).

Според българските гей-активисти образът на ЛГБТ в медиите до голяма степен се базира на стереотипи и търсене на сензация. Не се наблюдава задълбочено познаване на

терминологията – а използването на неточната дума би могло да доведе до негативни конотации дори и на една неутрална новина, свързана с общността.

И все пак, има позитивна тенденция. Данните от прес-мониторинга за 2006 г. на БГО „Джемини“ сочат, че в изследваните 8 издания на ЛГБТ тематика са били 255 материала, от които 90% са неутрални, 7% носят негативно послание и 3% са положителни. За сравнение мониторинговият доклад на „Джемини“ от 2003г. разглежда 288 публикации от 10 вестника, от които 66% са неутрални, 31% са негативни и 3% са положителни.

Важно е да се спазва правилото, залегнало в Етичния кодекс на българските медии, сексуалната принадлежност на даден човек да се споменава само когато това е от съществено значение за смисъла на материала. Същото правило важи и при отразяването на престъпления – ако в подобен случай не бихте упоменали изрично сексуалната ориентация на хетеросексуален заподозрян, следва да приложите същия стандарт спрямо хомосексуален, бисексуален или транссексуален заподозрян.

Когато пише/говори за транссексуален човек, силно препоръчително е журналистът да се допита до самия човек кое местоимение да използва. Ако такова допитване не може да бъде осъществено, правилното е да се използва местоимението, което съответства на външния вид и половото проявление на конкретния човек. Също така, не е коректно да се поставят кавички около местоименията, които описват пола - с цел да се покаже, че те не отразяват реалния пол на въпросната личност. Не е коректно и транссексуалните да бъдат характеризирани като фалшиви, мними, позиращи като мъж или жена. Половата идентичност е неразделна част от самоличността на всеки човек. (За значението на термините полово проявление и полова идентичност виж речника).

Сред грешките, които журналисти допускат, е поставянето на знак за равенство между хомосексуалността и педофилията, между хомосексуалността и ХИВ/СПИН. Важно е да помним, че стереотипите увеличават митовите, а от там развиват предразсъдъците и дискриминацията. Защото, както се казваше в един български филм по темата, да си гей е противоестественно, а хората мразят противоестествените неща - като например найлона и... очилата.

СТАТИСТИКА

Няма данни за размера на ЛГБТ групата в България. Хомосексуалните не са в статистиката.

Проучването на БГО „Джемини“

„Индекс на равнопоставеността“ от 2007 г. дава някаква, макар и непълна, представа за положението на хомосексуалните на работното място в България. В него участват 951 души от бизнес компании и неправителствени организации. От тези, които се самоопределят като хомосексуални или бисексуални, 67% твърдят, че са били обект на дискриминация и психически тормоз, като при 64% от тях това се случва системно. 79%, се въздържат от това да разкрият сексуалната си ориентация на работното място; като 64% нямат желание да го направят от страх от санкции или уволнение. 29% от изследваните работодатели твърдят, че не биха наели служител, който е открито хомосексуален и това си личи по облеклото или маниерите на поведение.

Според изследване на британската неправителствена организация Stonewall от 2007 г. хомофобският тормоз е

почти епидемичен в училищата в Обединеното кралство. Почти две трети (65%) от младите лесбо, гей и бисексуални ученици са ставали жертва на такъв тормоз. Повече от половината от тези ученици не са способни да бъдат себе си в училище – 35% от гей-учениците не се чувстват сигурни или приети там.

Национално проучване

сред сексуално различните на американската Kaiser Family Foundation от 2001 г. сочи, че според повечето лесбийки и гейове (76% от запитаните) тогава, в сравнение с няколко години по-рано, в обществото има много по-голямо приемане на хората с различна сексуална ориентация; но в същото време подобна по размер група (74%) свидетелства, че е изпитвала предразсъдъци и дискриминация, базирани на сексуална ориентация. Една трета от интервюираните (32%) заявяват, че са били обект на физическо насилие, защото някой е мислел, че са гей. Трима от всеки четири пък твърдят, че са били обект на вербални нападки. Четирима на всеки десет вярват, че към момента на интервюто има повече насилие, насочено към гейове и лесбийки, в сравнение с преди няколко години (19% мислят, че насилието е по-малко). 39% от запитаните пък казват, че

са „много“ или „донякъде“ разтревожени за това, че могат да бъдат жертви на вербални или физически нападки от страна на някой, който не харесва гей-хората. В паралелно проучване сред широката публика на същата фондация близо половината от запитаните

мислят, че хомосексуалното поведение е морално грешно (38% вярват в това силно, 13% са съгласни донякъде), като онези, които познават човек с различна сексуална ориентация по-рядко се съгласяват с това твърдение, в сравнение с тези, които не познават такъв човек.

ЗАКОНОВО ПРИЗНАВАНЕ НА ХОМОСЕКСУАЛНИ ВРЪЗКИ

Двата основни типа законово признаване на хомосексуални връзки са:

Брак. Правата и задълженията на хомосексуалните двойки, сключили брак, са същите като при хетеросексуалните двойки. Брак между двама души от един и същи пол е разрешен в Холандия, Белгия, Испания и Канада.

Регистрирано съжителство. Специфично изредени права, задължения и признаване от закона за еднополови, както и на хетеросексуални двойки, които са регистрирали своето партньорство. Правата, задълженията и признаването от закона могат да са близки или идентични с тези на

сключилите брак двойки. Национално законодателство за регистрирано съжителство има в Дания, Норвегия, Швеция, Исландия, Финландия, Холандия, Белгия, Люксембург, Франция, Германия, Андора, Великобритания, Словения, Чехия и Швейцария.

В България единствената законово призната форма на съжителство между двама души е доброволният граждански брак между мъж и жена.

Специфичните права на сключилите брак, от които не могат да се възползват двойките, живеещи на семейни начала, са много. Сред тях се открояват:

Граждански:

- ⊙ правото на съпруг/а/ да не свидетелства или дава обяснения срещу партньора/ката си в съда;
- ⊙ правото да бъде защитник;
- ⊙ правото да откаже да даде показания по въпроси, които биха увеличили в извършването на престъпления другия съпруг;
- ⊙ правото на информацията за състоянието на болен съпруг;
- ⊙ правото да дава съгласие за ползването на органи и тъкани на починал съпруг;
- ⊙ родителските права спрямо децата, родени в брака.

Социални:

- ⊙ права на съпрузите на осиновяване
- ⊙ съгласно семейния кодекс дете може да бъде осиновено от двама души само ако те са съпрузи;
- ⊙ право на признаване на осигурителен стаж при пенсиониране за гледане на болен съпруг;
- ⊙ право на материална помощ при смърт на осигурен съпруг;
- ⊙ право на наследствена пенсия;
- ⊙ право на добавка от пенсията на починал съпруг.

Икономически:

- ⊙ право на съпружеска имуществена общност;
- ⊙ право на издръжка;
- ⊙ право на законно настойничество и попечителство;
- ⊙ право на наследство.

КАЗУСИ

Казус 1

Съмнителни англичани подлудиха ВГ селища Март 2007

Съмнителни англичани подлудиха няколко града в Северна България. Измамници, алкохолици и хомосексуалисти тормозят местните хора.

← Коментар: В уравнението измамници + алкохолици + хомосексуални = съмнителни хора има нещо сбъркано, а именно – плюсовете и знакът за равенство.

Казус 2

Педалите избягаха от Търновско, останаха алкохолиците Март 2007

Британските хомосексуалисти, които се бяха заселили в търновските села Никюп и Велчево, се преместили в друг район на страната ни. Това установи репортерска проверка на вестника. Спенсър и Елвис се уплашили да не бъдат преследвани заради наклонностите си и желанието да привлечат невръстни местни циганета и зачезнали.

← Коментар: Материалът поставя знак за равенство между хомосексуални и педофили, което е недопустимо; като същевременно дори не прави опит да докаже журналистически „желанието“ на двамата британци „да привлечат невръстни местни циганета“. Заглавието представя „педалите“ и алкохолиците като един вид „напаст“.

Казус 3

**Вън п... от училище!
Май 2007**

Да се допусне пропаганда на хомосексуалния секс в училище е като да назначим избрания от „Атака“ депутат Кузов за директор на помощно училище.

Даже си мислим, че проектът „Джемини“ е по-антинароден от проекта „Митът Батак“. Вторият все пак говори за реалности отпреди 150 години и те имат духовно значение, докато педерастията носи материални загуби за цялото общество.

При демографския срив, празната пенсионна система да се стимулират хомосексуалните връзки сред подрастващите носи директна загуба на много пари и хора.

Нямаме нищо против сексуалните девиации, дори към копрофагите – но когато това е съзнателен избор на зрели индивиди. Да се внушава на децата, че да не харесваш хомосексуалната любов е грях, а мъжеложството не е, няма да приемем. Нито пък искаме да го плащаме с нашите пари на данъкоплатци.

← Коментар: От една страна редакционният коментар е подвеждащ. Проектът на българската гей организация „Джемини“ „Оглушителна тишина: Случаят в моето училище“ не пропагандира „хомосексуалния секс в училище“, а акцентира върху четири признака на дискриминация: на база увреждане, пол, сексуална ориентация и етническа принадлежност. От друга страна подобен тип коментари, които представят „педерастията“ като личен избор, носещ загуби за цялото общество и равностоен феномен на копрофегията, са опасни, тъй като могат да доведат до депресии, дори самоубийства на гей ученици, както и по принцип до физическото и психическото малтретиране на ЛГБТ.

ДОБРИЯТ ПРИМЕР

**Гейове искат ген срещу хомофобията
Януари 2005 г.**

Кампания за обявяване на Национален ден срещу хомофобията започва българската гей - организация „Джемини“. В различни региони на България представители на сдружението ще организират подписки, които да подкрепят идеята. Кампанията стартира едновременно в над 60 държави по света. На 17 май „Джемини“ ще организират мирен поход към парламента, където ще внесат петицията с искането си. На същата дата през

1990 година Генералната асамблея на Световната здравна организация премахва хомосексуалността от списъка на умствените заболявания.

„Идеята ни не е 17 май да е празник на гей-общността, а поне веднъж годишно открито да се дискутира омразата на обществото към хомосексуалистите“ - каза бившата председателка на „Джемини“ Деси Петрова - Солджъра.

През 2006 година „Джемини“ ще бъде и домакин на годишната конференция на Международната асоциация на лесбийки и гейове за европейския регион.

РЕЧНИК

ЛГБТ Акроним за „лесбийки, гей, бисексуални и транссексуални“. Международният символ на ЛГБТ-единството и разнообразието е знамето на дъгата.

Хетеросексуален мъж, хетеросексуална жена Човек, който е физически и емоционално привличан единствено от хора от противоположния пол.

Гей, хомосексуален мъж Мъж, който е физически и емоционално привличан единствено от други мъже.

Лесбийка, хомосексуална жена Жена, която е физически и емоционално привличана единствено от други жени.

Бисексуален мъж, бисексуална жена Човек, който е физически и емоционално привличан както от мъже, така и от

РЕЧНИК

жени. Не е задължително бисексуалните мъже или жени да имат съответния сексуален опит, за да се самоопределят като такива.

Транссексуален Общ термин за хора, чиято полова принадлежност и/или проявление се различава от пола, приписван им по рождение. Терминът включва транссексуални, трансвестити, крос-дресъри, интерсексуални и др.

Транссексуални Това са хора, които възприемат облеклото и поведението на другия пол. Те могат да изберат дали да променят телата си чрез хормони или хирургическа намеса (операция за смяна на пола).

Трансвестити / Крос-дресъри Това са хора, които от време на време обличат дрехи, по принцип свързани със срещуположния пол (в този смисъл не е правилно терминът „крос-дресър“ да се използва за човек, който през цялото време живее като личност от противоположния пол). Крос-дресингът не е непременно свързан със сексуалната ориентация - повечето крос-дресъри са хетеросексуални. В общия случай те се чувстват комфортно с пола, приписан им по рождение и не желаят да го променят.

Интерсексуални Това са хора, чийто пол е неопределен – поради генетични, хормонални, анатомични отклонения.

Полова идентичност (принадлежност)

Усещането на един индивид за това дали е мъж или жена, момче или момиче.

Полова принадлежност и сексуална ориентация не е едно и също. Транссексуалните хора могат да бъдат гей, лесбийки, бисексуални или хетеросексуални.

Проявление на пола

Външно изразяване на половата принадлежност, обикновено чрез мъжествено или женствено поведение, облекло, прическа и т.н.

Coming Out Акт на публично разкриване на сексуалната ориентация или полова принадлежност на друг човек. Разбира се и като процес на себеприемане. От тук има прикрити и открити лесбийки, гей, бисексуални и трансексуални хора – като съответно първите не са разкрили публично своята сексуална ориентация, а вторите са. Повечето ЛГБТ го считат за неподходящо в настоящия политически и обществен климат в България.

РЕЧНИК

Хомофобия Омраза или страх от хомосексуални мъже и жени.

Хетеросексизъм

Разбиране, че хетеросексуалността е единствената възможна сексуална ориентация.

НЕ

И

ДА

Как да говорим и пишем коректно по темата ЛГБТ

Човекът

(Когато става въпрос за мъж с хомосексуална ориентация)

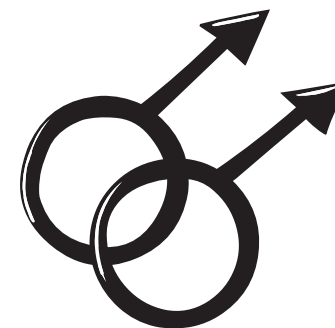
НЕ :

▶ Хомосексуалист (остарял клиничен термин, който носи негативен заряд – възприет е от анти-гей активистите с цел да изтъкне, че лесбийките или хомосексуалните мъже са болни или психологически увредени - възгледи, отхвърлени от редица институции)

▶ Педераст, педал, обратен, лява резба, обратна резба, мека китка, хомо и пр. (обидни думи)
- Ненормален, объркан, непълноценен, болен, извратен, вреден и пр. (схващането, че хомосексуалността

ДА :

▶ Хомосексуален мъж;
▶ Гей.

е психическо разстройство, отдавна е отхвърлено).

(Когато става Въпрос за жена с хомосексуална ориентация)

Н Е :

- ▶ Хомосексуалистка

(Когато става Въпрос за транссексуално лице)

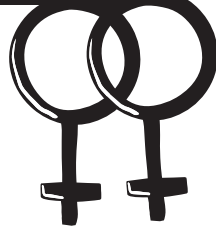
Н Е :

- ▶ Той-тя; тя-той; то; третият пол (подобни обръщения лишават от човешки облик транссексуалните хора и не трябва да се използват);
- ▶ Фалшивата жена, фалшивият мъж.

(Когато става Въпрос за човек, чийто пол е неопределен)

Н Е :

- ▶ Хермафродит (думата е унижителна и обикновено използвана с цел сензация)

Д А :

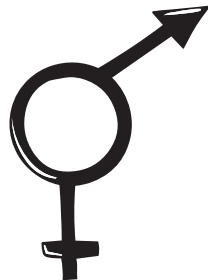
- ▶ Хомосексуална жена;
- ▶ Лесбийка.

Д А :

- ▶ Транссексуално лице
- ▶ Силно препоръчително е журналистът да се допита до съответния транссексуален човек кое местоимение би искал да използва, когато го описва. Ако това не е възможно, за предпочитане е да се използва местоимението, което съответства на външния вид или половото проявление на конкретния човек.

Д А :

- ▶ Интерсексуално лице.

Общността

Н Е :

- ▶ Гей-кръгове, гей-дружинки (подигравателно).

Д А :

- ▶ Общество, движение, общност на хората с хомосексуална и бисексуална ориентация и транссексуалните – онова, което свързва всички тези хора, е борбата за равноправие.

Ориентацията

Н Е :

- ▶ Сексуални апетити; сексуални предпочитания (когато се използва с цел да внуши, че да бъдеш гей или лесбийка е въпрос на избор и съответно – е лечимо).

Д А :

- ▶ Сексуална ориентация; съответно лесбийска, гей, бисексуална или хетеросексуална ориентация.

ПОЛЕЗНИ КОНТАКТИ

Българска гей организация „Джемини“
www.bgogemini.org
 София, бул. „Васил Левски“ №3, ап. 7
 Тел./факс: 02/ 987 68 72
office@bgogemini.org

Спортен клуб „Тангра“
www.tangra-sport.org
tangra@usa.com

ВРЪЗКИ

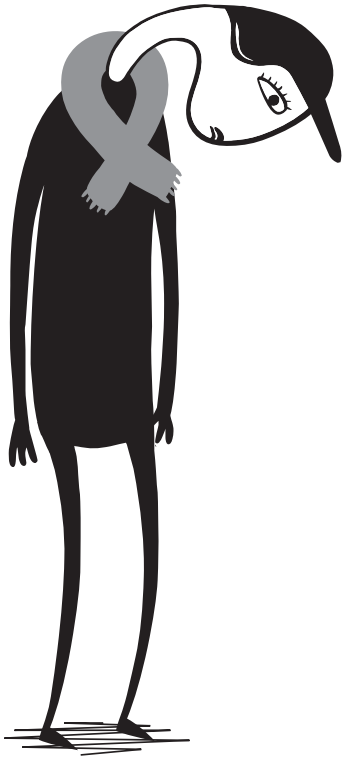
ILGA Europe
 International Lesbian and Gay Association for
 the European region
<http://www.ilga-europe.org/>

Сайтът на българските лесбийки
<http://www.bg-lesbian.com/>

Информационен източник за медии
<http://www.bgogemini.org/dictionary/>

Електронен бюлетин за ЛГБТ, излиза всеки втори петък
<http://www.bgogemini.org/info-update>

Сайт за обяви и запознанства
<http://www.gay.bg/>

Замислете се за ХИВ-позитивните хора, които познавате. Не познавате такива?

Добре, тогава опитайте да си спомните лицата на онези, които сте виждали в българските медии.

Нямате спомен да сте виждали лица?

Не е паметта ви. До този момент, повече от 20 години след регистрирането на първия ХИВ-позитивен в България и близо 800 регистрирани случая по-късно, нито един такъв човек не е „излязъл“ пред публиката с лицето си. Ако към статиите по темата изобщо има снимки, те най-често са в гръб, в радиото гласовете се преправят, в телевизията образът и звукът са манипулирани до степен, че да не позволят разпознаването на човека, застанал пред камерата. И не става въпрос само за широката публика. Много ХИВ-позитивни не са казали за статуса на най-близките си – родители, братя и сестри, приятели.

„Ако кажа на майка и татко, това ще ги убие“, убедена е Валерия*, която от седем години живее с вируса. Никой в офиса не подозира за статуса ѝ. За него знаят само няколко приятели. Валерия казва: „Аз не се срамувам от ХИВ статуса си. И все повече ми тежи, че трябва да го крия, защото обществото не е готово да приеме моята готовност да изляза с лицето си. Това много ме потиска“.

В България (а и не само тук) СПИН е много повече от болест. СПИН е клеймо. Заслужена присъда. Проказа. Срамна работа. Разпространява се по въздуха. От допир. От комар. А всъщност СПИН не е нито едно от тези неща. СПИН е синдром на придобитата имунна недостатъчност, който човек може да развие, след като се инфектира с ХИВ. ХИВ от своя страна е вирус на човешката имунна недостатъчност, който се предава по полов и кръвен път, както и от майката на бебето. И толкова. Никой не може да се инфектира с вируса, ако просто е в една стая с ХИВ-серопозитивен човек, ако говори с него, ако му подаде ръка, ако яде от една и съща чиния или пие от една и съща чаша с него, ако спи в същото легло, ако го прегърне. В същото време ХИВ не е „запазена територия“ за проституиращи, гейове и наркомани, каквото е общото схващане. Ако си правил секс без презерватив, ако донорската кръв е била заразена – на теория ХИВ може да се случи на всеки. Изключително трудната и в същото време адски важна роля на медиите е да кажат всичко това ясно. Защото невежеството води до

страх. Страхът – до стигма и дискриминация. Те от своя страна водят до социална смърт. За ХИВ-позитивните социалната смърт настъпва дълги години преди физическата.

„Няма от какво да се срамувам. Не може да се съди един човек по заболяването, което има. Защо не съдим, че някой има диабет? Да, има понятие рисков поведение, но всеки в даден момент е имал рисков поведение. Отговорите си на въпроса правили ли сте някога секс без презерватив с човек, чийто ХИВ статус не ви е бил известен? Така че това е донякъде шанс в живота. Малшанс“ - казва Валерия – момиче с висше образование и стабилна кариера, която се е инфицирала от постоянния си приятел.

С ХИВ може да нямаш симптоми до 10 години. Тоест да не знаеш за статуса си. Това означава, че реалният брой на ХИВ-серопозитивните е с пъти по-висок от този на официално регистрираните. Един популярен пример в тази посока гласи: „Нека допуснем, че си правил секс с петима души. И всеки от тях е спал с петима души. И всеки от тях е спал с петима души. И така нататък. В крайна сметка ще напълните един стадион. Какъв е шансът някой от тези хора да е ХИВ-

позитивен? Точно така. Направи си тест за ХИВ. И ползвай презерватив“.

Със сигурност има десетки правилни послания, които един журналист, отразяващ темата, може да отправи към публиката. Моето е това: Теоретично вирусът може да е в теб. Би ли се замерял с камъни по улицата? Би ли се изхвърлил от работа? Би ли се изритал от вкъщи? Би ли се напуснал? Постави се на мястото на живеещите с ХИВ. Това може да е твоето място. Това може да е твоят свят. Не дискриминирай.

Замерянето с камъни и думи, гоненето от работа и от вкъщи са част от живота на ХИВ-позитивните българи, които познавам. Те са били роми и българи, с основно и висше образование, хетеро- и хомосексуални, възрастни и деца, инфектирани по полов и кръвен път. Отразяването на темата ХИВ/СПИН обаче далеч не се изчерпва със стигмата, дискриминацията и личните истории на инфектираните.

Тук влизат още превенцията; достъпът до лечение; качеството му; отношението на медицинските лица; репродуктивните права на тези пациенти; нарастващият брой ХИВ-позитивни, които инжекционно употребяват наркотици... А ако излезем от българския контекст – глобалният отговор срещу епидемията: цената на медикаментите, помощта, която богатите държави би следвало да оказват на бедните и пр.

Първият ХИВ-позитивен човек, с когото се запознах, беше Иван. След дълго убеждаване, Иван седеше от другата страна на една маса в софийска пицария и ме гледаше изпитателно, докато аз правех гаф след гаф – наричах всички ХИВ-позитивни хора „болни от СПИН“, и - забележете - го гледах съжалително. Иван не си тръгна, което на неговото място аз бих направила, а просто ме поправяше с хладен глас. Около двайсет пъти. Едно от нещата, които може би щях да знам, ако преди това си бях „направила домашното“, е че след ХИВ животът не свършва. Че не умираш от СПИН, а че живееш с него. Че и след диагнозата оставаш човек, а не просто пациент. Днес, шест години след срещата в пицарията и шестнайсет години след като научава, че е инфектиран, Иван има ХИВ-негативна приятелка и двамата мислят за дете.

*Всички имена са сменени

1980's

1981

Разглежда се като началото на ХИВ/СПИН епидемията, макар че първите случаи на СПИН датират от поне десетилетие по-рано. В САЩ е регистрирана вълна случаи на необичайна смъртоносна пневмония сред млади гей мъже. Състоянието става популярно като „Гей рак“, по-късно е наречено GRID - Gay Related Immuno Deficiency (или Гей-свързана имунна недостатъчност).

1982

Наложен е терминът AIDS - Acquired Immune Deficiency Syndrome (или Синдром на придобитата имунна недостатъчност). Зараждат се (основателни) съмнения, че болестта Slim, която отнема животи в Африка, всъщност е СПИН.

1983

Изолиран е човешкият ретровирус, който причинява СПИН. По-късно той е наречен HIV - Human Immunodeficiency Virus (или Човешки имунодефицитен вирус).

1985

В Атланта, Джорджия, се провежда първата международна СПИН-конференция. Появява се първият ХИВ-тест. Множат се програмите за обмен на игли и спринцовки. Паралелно с ХИВ-епидемията се развива мащабна страхова епидемия – много хора вярват, че могат да се инфектират, ако например пият от една чаша с човек, който е ХИВ-серопозитивен. Въпреки всички разяснителни кампании, стигмата и дискриминацията спрямо хората, които живеят с ХИВ/СПИН, остават изключително силни и до днес.

1986

Резултатите от клиничните тестове на лекарството, наречено Azidothymidin (AZT) показват, че то забавя развитието на ХИВ-инфекцията. При изпитанията пациентите са разделени на две групи – едните получават AZT, а другите – плацебо. След шест месеца от първата група е починал един пациент, а от втората – 19. Моряци от Бургас са първите регистрирани случаи на ХИВ в България.

1987

AZT става първият одобрен антиретровирусен медикамент, който започва да се прилага при терапията на ХИВ-серопозитивни пациенти. Последван от много други лекарства, AZT е първата стъпка към превръщането на СПИН от смъртоносна в хронична болест. Световната здравна организация (СЗО) съобщава, че между 5 и 10 милиона души в света са инфектирани с ХИВ.

1988

На 1 декември, по инициатива на СЗО, се провежда първият Световен ден за борба със СПИН. На същата дата той се чества и до днес.

1989

Епидемията избухва в румънските сиропиталища

ХИВ/СПИН

ХИВ/СПИН

1990's

1991

Червената панделка официално става символ на борбата срещу СПИН.

1992

СПИН е основната причина за смъртта на американците между 25 и 44 години (това положение се запазва до 1995 г.)

1995

Одобрен е първият протеазен инхибитор – Saquinavir - който да бъде използван в комбинация с другите лекарства за ХИВ. Започва „ерата“ на високоактивната комбинирана антиретровирусна терапия. Създадена е Програмата на ООН за ХИВ/СПИН (UNAIDS).

1996

Първият ХИВ-тест за „домашна употреба“ се появява в САЩ. Резултатите от прилагането на комбинирана антиретровирусна терапия са изключително добри (въпреки, в някои случаи, развиването на резистентност към медикаментите и страничните ефекти на лекарствата). Същевременно, тази скъпоструваща терапия е достъпна само в богатите държави. В България голям брой хемофилици са инфектирани с ХИВ при преливане на кръв. Над 22 милиона души в света са инфектирани с ХИВ.

1997

До голяма степен заради прилагането на антиретровирусната терапия, броят смъртни случаи в САЩ, причинени от СПИН, спада с 40% спрямо предходната година. В същото време нараства необходимостта от отговор срещу епидемията в други райони на света – като Южна Азия и Африка. UNAIDS изнася „коригирани“ данни за епидемията – според новата оценка хората, инфектирани с ХИВ в света всъщност са около 30 милиона души.

1998

Започват клинични изпитания на ваксината AIDSVAX – единствената от около 40-те разработени за последните десет години, за която се счита, че е достатъчно обещаваща, за да започне тестването ѝ върху доброволци. Става ясно, че приемането на AZT по време на бременност, в комбинация с цезарово сечение при раждането, намалява риска от предаване на вируса от майка на бебето до 1%. (По-късно подобни добри резултати ще даде и Nevirapine).

1998

От Южна Африка все по-често започват да пристигат съобщения за изнасилени млади момичета. Оказва се, че местните мъже вярват, че секс с девица може да излекува СПИН.

ХИВ/СПИН

ХИВ/СПИН

2000's

2001

Генералният секретар на ООН Кофи Анан настоява подкрепата за развиващите се страни да бъде увеличена десетократно – от 1 милиард на 10 милиарда долара годишно. По-късно същата година е създаден Глобалният фонд за борба срещу СПИН, туберкулоза и малария. Първоначално в него са налетели едва 1.6 милиарда долара. Епидемията се разпространява бързо в Източна Европа и Русия, с 250 000 нови инфекции за годината. Светът отбелязва двацетата годишнина от началото на епидемията. От седемдесетте години до момента от СПИН са починали 22 милиона души.

2002

Украйна става първата европейска държава с един процент от населението ХИВ-серопозитивни. UNAIDS и Световната здравна организация влизат в преговори с производители на лекарства за намаляване на цените на медикаментите в развиващите се страни.

2003

Няколко производителя на лекарства намаляват цените си. Световната здравна организация стартира кампанията 3x5 – която цели осигуряването на антиретровирусно лечение на три милиона души от бедни държави, до 2005 г. В същото време президентът на САЩ Джордж Буш предлага, а Сенатът одобрява, план за отпускане на 15 милиарда долара за период от 5 години за борбата със ХИВ/СПИН, туберкулоза и малария в най-засегнатите от епидемията страни (т. нар. програма PEPFAR). Ватикана се обявява категорично срещу използването на презервативи, независимо от обстоятелствата. 40 милиона души в света живеят с ХИВ/СПИН.

2004

В Русия епидемията се развива по-бързо от където и да е другаде. Почти един на всеки сто руснаци е ХИВ-серопозитивен. Планът 3x5 на СЗО е застрашен от провал поради липса на финансиране от страна на най-богатите държави в света.

2005

Инициативата 3x5 на СЗО не успява да постигне целта си. Към края на годината едва 1.3 милиона души са получили достъп до лечение – по-малко от половината от планираните 3 милиона. На срещата на ООН през септември Генералната асамблея се ангажира да работи в посока осигуряване на универсален достъп до лечение до 2010 г. за всички, които имат нужда от него. Патентът на АТЗ изтича – което означава, че фармацевтичните компании могат да го произведат легално и евтино, без да трябва да плащат права на някого. Няколко компании веднага разработват генерични форми на лекарството.

2006

Американската програма PEPFAR обявява, че е спомогнала за лечението на 401 000 души в петнайсет държави. Същевременно програмата е остро критикувана, че проповядва въздържание и вярност, а не безопасен секс, и заставя страните, на които помага финансово, да орежат средствата за подпомагане на високорисковите групи и за предпазване от предаване на вируса от майката на бебето. Докато в бедните държави милиони чакат да получат достъп до каквото и да било лечение, в богатите се появява Atripla – революционно хапче, което се пие веднъж на ден и е достатъчно за проведено на качествена терапия. Само по себе си Atripla представлява комбинация от три типа медикаменти. Към този момент ХИВ-серопозитивните обикновено

трябва да пият шепи хапчета всеки ден, в точно определени часове. Неспазването на тези часове води до риска вирусът да стане резистентен към терапията. Новият медикамент до голяма степен минимализира този риск. В България драстично пада долната възрастова граница на ХИВ-серопозитивните – най-младият регистриран инфектиран е на 16 години. Изключително висок е и броят на новооткритите случаи на ХИВ-позитивни инжекционно употребяващи наркотици – 32-ма души. За сравнение, през изминалата година броят им е бил 13.

2007

UNAIDS и Световната здравна организация преразглеждат оценката на предполагаемия брой на хората, живеещи с ХИВ по света, което води до намаляване на този брой от 39.5 милиона души през 2006 г. на 33.2 милиона през 2007 г. Тази преценка е в резултат на използвана подобрена методология, по-добро наблюдение в отделните държави и промени в основни епидемиологични предположения при извършване на изчисленията. В България се запазва тревожната тенденция да се откриват нови ХИВ-позитивни лица, употребяващи инжекционно наркотици (36% от новорегистрираните през годината 114 носители на вируса).

ХИВ/СПИН

ХИВ/СПИН

В България

Към края на ноември 2007 г. в България официално са регистрирани общо 803 ХИВ-позитивни лица. Те са между 16 и 68 години. Средната възраст при мъжете е 32, а при жените - 34 г.

Починалите от СПИН от 1986 г. насам са около 300 души. Броят на новооткритите случаи през 2007 г. е 114 души, от които 95 мъже и 19 жени. 35% от новорегистрираните са във възрастовата група под 25 години.

36% от новорегистрираните са лица, употребяващи инжекционно наркотици (от 1986 г. до края на 2007 г. общият им брой достига 105 души), и 24% - мъже, които са имали сексуални контакти с мъже. Това са двете особено уязвими групи. 70% от новооткритите тази година ХИВ-позитивни са от София и региона на Пловдив.

В света

Към края на 2007 г. с ХИВ в света живеят 33.2 милиона души. От тях 2.5 милиона са деца под 15 - годишна възраст.

Африка на юг от Сахара е районът, най-силно засегнат от епидемията. Там живеят 22.5 млн. от носителите на ХИВ, а починалите от СПИН в тази част на света през 2007 г. са 1.7 млн. души. В Източна Европа и Централна Азия с ХИВ живеят 1.6 млн. души.

През 2007 г. с вируса на СПИН са се заразили 2.5 милиона души. От тях 420 000 са деца.

От началото на осемдесетте години на XX в. от СПИН са починали повече от 25 милиона души. Само за 2007 г. те са 2.1 милиона (330 000 са деца).

Казус 1

Медицинска сестра се е убола, докато обслужвала болната от СПИН жена
Април 2003

Една от медицинските сестри, обслужвала болната от СПИН жена, се е убола, докато поставяла инжекция на пациентката, стана ясно вчера. 24-годишната пациентка почина на 21 март в Клиниката по анестезиология, реанимация и интензивна терапия (КАРИТ) в Университетска болница „Свети Георги“. Пострадалата медсестра вчера е преведена в инфекциозна болница в София, където ѝ е назначена индивидуална имунопрофилактика. Информацията бе потвърдена от колеги на медсестрата.

Смъртта на заболялата от СПИН хвърли в паника всички медици от Белодробна болница и КАРИТ, които не са знаели, че жената е серопозитивна.

← Коментар: В случая липсва изключително важната информация, че медицинската сестра е била без ръкавици, докато е извършвала манипулацията.

← Коментар: Действително ли всички медици са в паника? Или само онези, с които журналистът е разговарял? И още – при извършването на манипулации не би трябвало да има никакво значение дали медицинските лица знаят или не знаят за статуса на пациента. Всеки пациент трябва да бъде третиран с предпазни средства - ръкавици, маска - поради риска от инфекция. Всякакъв тип инфекция.

Вземат се мерки за пълна дезинфекция на помещенията и медицинските инструменти, с които са се извършвали манипулациите на починалата.

← **Коментар:** Това звучи странно по две причини. Първо, медицинските инструменти, с които са извършвани манипулации на когото и да било, с каквато и да е диагноза, така или иначе трябва да минат през пълна дезинфекция. И второ, извън човешкия организъм ХИВ живее едва няколко секунди.

18 са били в пряк контакт с болната от СПИН, без да знаят за диагнозата ѝ. Лекарите и пациентите и на двете болници в Пловдив ще бъдат изследвани за СПИН, след като млада жена почина от болестта.

← **Коментар:** Изследването е за ХИВ, не за СПИН – то установява наличието на вируса, не на синдрома. Но по-важното е, че в материала по никакъв начин дори не се загатва непрофесионализма на медицинския екип. Излиза, че в едно отделение е нормално да се минат тестове за ХИВ, щом там е имало „таен“ ХИВ-серопозитивен. В същото време, съвсем малък процент от хората, които са носители на ХИВ, знаят за статуса си (с вируса може да нямаш симптоми до 10 години). В този смисъл всеки пациент е потенциален носител на ХИВ и – когато говорим за безопасност на труда – медицинските лица следва да го третираат като такъв.

Директорът на Гръдоболната д-р Георги Благоев назначи вчера пълно разследване. Хората са работили с биологични течности, вземали са кръв, поставяли са инжекции, каза д-р Благоев. Преди това е била леку-

← **Коментар:** По-добрата формулировка би била „деветият човек, починал от СПИН“. Думата жертва в случая е излишно драматична, а на СПИН отдавна не се гледа като на смъртоносна болест. През послед-

вана от множество тежки инфекции на гърлото и ушите. Никой обаче не е подозирал, че пациентката има СПИН, въпреки че честите заболявания от подобен характер и най-вече пневмонията са характерни за тази болест, коментират медиците. 24-годишната жена е деветата жертва на смъртоносна болест в Пловдивска област.

Младата жена не е знаела, че е вирусносителка. От декември месец обаче явно е развила клинична картина на заболяването, тъй като е лекувана от поредица тежки инфекции на ушите и на гърлото, казаха запознати със случая. За последно заразената е била приета в болницата за белодробни заболявания на 27 февруари. Лекували са я от пневмония. Специалистите там не са знаели, че пациентката им е носителка на HIV.

В КАРИТ жената е приведена, тъй като е развила тежка дихателна недостатъчност. Била е в екстремно състояние, почти некомуникативна. При направените изследвания лекарите установили изключително сринат имунитет, пробите за СПИН били положителни. Жената е била медицинска сестра, но не е практикувала професията в последните две години.

ните години СПИН се разглеждаше като хронична болест (поради наличието на терапия), новият термин е „управляема болест“.

← **Коментар:** Изниква въпросът защо при тази клинична картина, на пациентката много по-рано не е направен стандартен тест за ХИВ.

← **Коментар:** В целия материал се наблюдава изместване на фокуса – от реалния проблем (непрофесионализма на медицинските лица) към сензационната („болна от СПИН умира, всява паника в болница“).

Казус 2

Травестит сее СПИН в Пиринско Май 2007

Болен от СПИН травестит сее заразата в Пиринско. Преобразен като момиче, той простикуирал в малко планинско градче, като мъжете дори и не подозирали, че задоволяват сексуалния си нагон със себеподобен, заразен с ХИВ вируса. За реалната опасност от разпространение на СПИН епидемия в цялата област е предупредено здравното министерство, но от там липсва всякаква реакция. Това заяви сензационно председателят на Областния съвет по наркотични вещества д-р Темержка Любенова.

← **Коментар:** Още в началото се залага на сензацията, глаголт „сее“ е избран, за да се засили негативното внушение, като в същото време заглавието е грешно – не разпространяваш СПИН, а ХИВ.

← **Коментар:** Ако за момент отместим поглед от думите, ще видим, че статията има много голям проблем. Оказва се, че целият материал се базира на едно твърдение. Информацията не е проверена, няма потвърждение от независим източник. Същевременно както заглавието, така и първите изречения на статията звучат като неоспорим факт. Липсват реакциите на „засегнатите страни“.

Казус 3

737 души са болни от СПИН в България

737 души са болни от СПИН в България, сочат данните на Министерството на здравеопазването от средата на юни 2007 г. 47 са заразените

← **Коментар:** В този кратък текст има няколко проблема. Първо, 737 са не болните от СПИН, а ХИВ-серопозитивните лица (за разликата,

виж секцията „Речник“). Второ, заразяваш се с вирус, не със синдром. И трето, „чумата на века“ е клише от (и за) двайсети век. След появата на антиретровирусната терапия вече никой не гледа на ХИВ-инфекцията като на чума. Информацията може да бъде пренаписана така:

737 са ХИВ-серопозитивните в България

В България броят на регистрираните ХИВ-серопозитивни лица към средата на юни 2007 г. е 737 (от тях 47 са регистрирани от началото на годината). Броят на ХИВ-серопозитивните, за които има сведения, че са починали, е 298.

сът СПИН от началото на годината в страната. Покосените от чумата на века в България са 298.

ХИВ/СПИН

ДОБРИЯТ ПРИМЕР

Биология на СПИН

ХИВ се насочва към имунната система, тоест тази система, която по принцип защитава организма от инфекции. Вирусът засяга кръвни клетки, наречени CD4+. Той вкарва свой ген в клетъчното ДНК и го използва, за да произвежда нови клетки. Така продължава да заразява нови клетки. Клетката CD4+ в крайна сметка умира, въпреки че учените не знаят точно как.

Способността на тялото да се бори с болестта намалява, тъй като броят на CD4+ спада, докато достигне до критична точка, в която може да се каже, че пациентът има СПИН – Синдром на придобита имунна недостатъчност. ХИВ е особен вид вирус - ретровирус. Въпреки че е по-прост от обикновения вирус, ретровирусът може да бъде победен по-трудно. Те вкарват своя ген в ДНК на клетката, която атакуват, така че всяка нова

ХИВ/СПИН

клетка също съдържа гена на вируса. Ретровирусът копира своя ген в атакуваната клетка с голяма степен на грешка. В комбинация с високата степен на размножаване това значи, че вирусът мутира с голяма скорост, докато се разпространява. Нещо повече, външната обвивка на ХИВ е направена от същия материал,

както човешките клетки, тоест имунната система не може да направи разлика между вируса и здравите клетки.

РЕЧНИК

ХИВ ХИВ е вирус на човешката имунна недостатъчност. Наименованието му идва от английското Human Immunodeficiency Virus (или HIV). ХИВ е вирусът, който причинява СПИН. ХИВ прогресивно разрушава съпротивителните способности на човешкия организъм, тъй като пречи на имунната система да функционира пълноценно и да се бори с „нападатели“ като вируси, бактерии и гъбички. ХИВ атакува директно белите кръвни телца от вида CD4. Казано най-общо, те имат ключовата роля да „предупреждават“ други клетки (чията задача пък е да се борят с инфекциите) кога да се задействат. Човек, инфектиран с ХИВ, се нарича ХИВ-серопозитивен. Ако при здрав човек CD4 клетките са между 500 и 1400 в милилитър кръв, при ХИВ-серопозитивните този брой

започва постепенно да намалява. В общия случай, когато броят на CD4 клетките падне до около 300 на милилитър кръв, се обмисля прилагането на антиретровирусна терапия. Целта ѝ е предотвратяване развитието на СПИН и повишаване броя на CD4 клетките до стойностите, отчитани при здрав човек. Диагнозата СПИН се поставя, когато броят на CD4 клетките падне под 200 на милилитър кръв. Казано с други думи, между ХИВ и СПИН няма знак за равенство. И не е правилно всички ХИВ-серопозитивни да бъдат наричани „болни от СПИН“. Да, ХИВ е вирусът, който причинява СПИН: но съвременното лечение позволява човек да бъде само носител на ХИВ дълги години, преди да развие СПИН – ако изобщо някога го развие.

СПИН СПИН е синдром на придобита имунна недостатъчност. СПИН е резултат от увреждане на имунната система вследствие на инфектиране с ХИВ. СПИН е крайната фаза от развитието на ХИВ-инфекцията.

Всеки болен от СПИН е ХИВ-серопозитивен, но не всеки ХИВ-серопозитивен е болен от СПИН. Приема се, че човек е с диагноза СПИН, когато е инфектиран с ХИВ и има критично нисък брой на CD4 клетките (а именно, под 200 броя на милилитър кръв). Това означава, че имунната му система е увредена до степен, че да не може да се пребори със заболявания, с които иначе би се справила без проблем.

В този смисъл, при СПИН всеки пациент може да страда от различно заболяване. Затова и СПИН е именно синдром – сбор от различни симптоми и прояви, в основата на които стои общо болестно състояние.

Симптоми ХИВ-серопозитивните могат да нямат симптоми до 10 години. За това и повечето хора, които са инфектирани с ХИВ, не подозират за статуса си. А иначе симптоми могат да бъдат: отпадналост, увеличени лимфи възли, диарии, необяснима загуба на тегло, хронични гъбични инфекции при жените и др.

Предаване ХИВ се предава единствено по полов и кръвен път, както и от майката на бебето (по време на бременността, раждането и кърменето).

Това е така, защото вирусът се съдържа във висока концентрация в кръвта, семенната течност, вагиналната течност и кърмата. Концентрацията на ХИВ в пот, слюнка, сълзи и пр. е толкова ниска, че на практика е невъзможно да се случи инфектиране. Обратно на стереотипа, ХИВ не засяга само „проститутки, гейове и наркомани“. Всеки, който прави (орален, анален, вагинален) секс без презерватив, може да се инфектира с ХИВ. Освен при ползване на общи игли и спринцовки, вирусът се предава и при кръвопреливане, когато донорската кръв е заражена. Възможно е предаване и при „дълбоки“ целувки, когато и двамата партньори имат разранена лигавица.

Антиретровирусно лечение

Терапията, която се прилага при ХИВ-серопозитивни пациенти и им позволява да водят пълноценен живот, съществува от 1996 г.

Лечението е известно и като „комбинирана антиретровирусна терапия“, тъй като при него едновременно се прилагат няколко медикамента от различни класове (най-малко три).

Прилаганите към момента лекарства не са способни да унищожат напълно вируса, но могат да потискат размножаването му в продължение на години, като така стабилизират имунната система и подобрят общото здравословно състояние на пациента. Ефективността на провежданото лечение е тясно свързана с точното спазване на лекарствения режим – антиретровирусните медикаменти задължително се приемат в точно определен час, при спазване на (евентуални) хранителни изисквания. В противен случай има риск от компрометиране на терапията. Ако по време на лечението се наблюдава повишаване на вирусния товар, това се разглежда като индикация за появата на резистентност към някой от медикаментите и за необходимост от смяна на терапията. Резистентността е огромен проблем при лечението на ХИВ, тъй като вирусът има изключителна способност да се приспособява и изменя. Също, резистентните щамове на ХИВ могат да бъдат предавани от човек на човек. Тоест можеш да се инфицираш с вече резистентен към даден медикамент (или дори цял клас медикаменти) вирус. При ХИВ-серопозитивните хора пък е възможно реинфицирането с резистентен вирус (например, при необезопасен полов контакт с друг ХИВ-серопозитивен). Това може

да доведе до огромни усложнения в лечението им.

Вирусен товар Това е броят вирусни частици, съдържащи се в милилитър кръв. Условно се разделя на нисък и висок. В първия случай отчитаните стойности са между 200 и 500 копия; във втория – до милион и повече копия на милилитър кръв.

Логично, високият вирусен товар означава активно размножаване на ХИВ, тоест по-голям риск от бърза прогресия на болестта; а ниският вирусен товар – обратното. Целта на антиретровирусното лечение е да направи вирусния товар „неоткриваем“ (тоест толкова нисък, че да не може да се измери с чувствителността на съвременните тестове). Постигането на „неоткриваем“ товар не означава, че вирусът е изчезнал, а че размножаването му е изключително ограничено.

Странични ефекти

Антиретровирусната терапия е свързана с проявата на множество странични ефекти. Те са два типа – краткосрочни и дългосрочни. Първите обикновено отшумяват до няколко седмици след започване на лечението - главоболие, гадене, повръщане, промени на настроението и др. Вторите са много по-сериозни,

но до неотдавна бяха подценявани: липодистрофия, сърдечно-съдови заболявания, диабет, остеопороза.

Опортюнистични инфекции

Това е широк спектър от съпътстващи заболявания (като например херпес зостер, херпес симплекс, туберкулоза, пневмоцистна пневмония, токсоплазма и др.), които се проявяват при ХИВ-серопозитивни хора със силно увредена имунна система. Проявата на тези заболявания обикновено започва, когато човек вече е във фаза СПИН. Именно тези опортюнистични инфекции водят до леталния изход от СПИН.

Генерични медикаменти

Това са лекарства, чието качество не отстъпва на оригиналните антиретровирусни медикаменти, но в същото време са много по-евтини. Индийските фармацевтични компании са основен производител на „генерици“, което ги прави главен източник на евтини лекарства за развиващите се страни.

Възпроизводство

ХИВ-серопозитивните хора могат да имат здрави деца. Така например, някои антиретровирусни медикаменти свалят риска за предаване на вируса от ХИВ-серопозитивната майка на

бебето до 1%.

При серодискордантни двойки (при които единият от партньорите е ХИВ-позитивен, а другият - ХИВ-негативен), където инфектираният е мъжът, е възможно изкуствено оплождане, без риск от инфектиране за жената. Това е възможно чрез „промиване“ на спермата, което я чисти от вируса. Към момента в България тази процедура не се извършва.

Как да говорим и пишем коректно по темата ХИВ/СПИН

Вирусът

Н Е :

▶ ЧИВ (Човешки Имунodefицитен Вирус). Макар и правилен превод на HIV (Human Immunodeficiency Virus), това съкращение не е възприето;

▶ ХИВ-вирусът, Вирусът на ХИВ (ХИВ сам по себе си е вирус, така звучи като „вирусът на вируса“).

Човекът

Н Е :

▶ Заразен със СПИН, заразен с ХИВ/СПИН (не можеш да се заразиш със синдром, заразяваш се с вирус);

▶ Спинозен, обречен, жертва (стигматизиращи понятия);

▶ Болен от СПИН (употребата на това понятие е грешна, когато се прилага към всички ХИВ-серопозитивни. СПИН е крайната фаза на ХИВ-инфекцията. Някои ХИВ-серопозитивни може никога да не развият СПИН);

▶ Серопозитивен (можеш да бъдеш серопозитивен и към други инфекции, например – към хепатит С).

Д А :

▶ ХИВ (за предпочитане пред латинското HIV);

▶ Вирусът на СПИН.

Д А :

▶ Човек, живеещ с ХИВ/СПИН; Човек, живеещ с ХИВ;

▶ Носител на вируса на СПИН; Носител на ХИВ;

▶ Инфектиран с ХИВ;

▶ ХИВ-серопозитивен, ХИВ-позитивен, ХИВ+.

Инфекцията

Н Е :

▶ Зараза с ХИВ („зараза“ се приема за стигматизираща дума), зараза със СПИН; съответно – заразява (се), сее зараза, сее СПИН, бълва зараза.

Тестът

Н Е :

▶ Тест за СПИН, спинтест (тестът открива наличието на антитела срещу ХИВ, тоест определя дали си ХИВ-серопозитивен, а не дали си болен от СПИН. Бидейки синдром, СПИН не се открива с тест.);

▶ Тест за ХИВ/СПИН.

Превенцията

Н Е :

▶ Превенция на ХИВ/СПИН (това са две коренно различни превенции).

Д А :

▶ ХИВ-инфекция; съответно – инфектира (се) с ХИВ.

Д А :

▶ Тест за ХИВ.

Д А :

▶ Превенция на ХИВ или Превенция на СПИН (в зависимост от смисъла на материала). Първият тип превенция е насочена към ХИВ-негативните хора и се отнася за предпазване от инфектиране с вируса. Вторият тип превенция, наречена още „позитивна“, е насочена към хората, живеещи с ХИВ. Целта ѝ е да предотврати по-нататъшното разпространение на вируса чрез осигуряване на антиретровирусно лечение и ограничаване на рисковите практики.

ПОЛЕЗНИ КОНТАКТИ

Министерство на здравеопазването
www.mh.government.bg

- Дирекция „Протокол и връзки с обществеността“

София, пл. „Света Неделя“ №5

Тел./факс: 02/ 981 18 30

Тел.: 02/ 930 11 07

press@mh.government.bg

- Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“

www.aidsprogram.bg

София, бул. „Стамболийски“ №39

Тел. 02/ 930 12 43

Министерски съвет

www.government.bg

- Дирекция „Правителствена информационна служба“

София, ул. Дондуков №1

Тел.: 02/ 940 27 70

Факс: 02/ 980 20 56

gis@government.bg

- Национален комитет по профилактика на СПИН и полово предавани болести при МС

www.ncaids.government.bg

ncaids@abv.bg

UNAIDS - България

www.unaids-bulgaria.org

София, ул. „Хан Крум“ №25

Тел.: 02/ 96 96 118, 96 96 119

Факс: 02/ 96 96 220

Коалиция „АнтиСПИН“

София, бул. „Акад. Иван Гешов“ №15, Национален център по опазване на общественото здраве, стая 60

Тел.: 02/ 954 96 72

health@techno-link.com

Национален център по заразни и паразитни болести

www.ncipd.org

София, бул. „Янко Сакъзов“ № 26

Тел.: 02/ 944 28 75

Факс: 02/ 943 30 75

ncipd@ncipd.org

Специализирани сектори за лечение на ХИВ/СПИН:

Инфекционна болница, София

София, бул. „Акад. Иван Гешов“ №17

Тел.: 02/ 952 37 80

Инфекционна болница, Пловдив

Пловдив, ул. „Пещерско шосе“ №66

Тел.: 032/ 60 29 32, 60 29 33

Факс: 032/ 44 40 58

Инфекционна клиника, Варна

Варна, ул. „Цар Освободител“ №100

Тел.: 052/ 60 70 85, 23 00 16

Факс: 052/ 22 56 22

Неправителствени организации, в чийто фокус попада превенцията на ХИВ

Българска асоциация по семейно планиране и сексуално здраве

<http://www.safeex.bg/>

София, бул. „Дондуков“ №67

Тел./факс: 02/ 943 30 52, 943 46 77, 944 19 26

bfpa@safeex.bg

Фондация „Здраве и социално развитие“

www.hesed.bg

София, бул. „Македония“ №17

Тел.: 02/ 950 28 15, 851 81 08, 952 44 23

Тел./факс: 02/ 953 34 53

mail@hesed.bg

Фондация „Инициатива за здраве“

www.initiativeforhealth.org

София, ул. „Тодор Каблешков“ №52

Тел.: 0896/ 810 721, 0896/ 810 722

Тел./факс: 02/ 955 04 72

sofianep@online.bg

Сдружение „Доза обич“

www.doseoflove.hit.bg

Бургас, ул. „Граф Игнатиев“ №17

Тел./факс: 056/ 841 188

doseoflove@bitex.com

Неправителствени организации, които работят с хора, живеещи с ХИВ:

Фондация „И“

<http://www.aidsbg.info/>

plusandminus@aidsgb.info

Фондация „Каспар Хаузер“

<http://hiv-aids.hit.bg/>

Kaspar@bgnet.bg

Фондация „Надежда срещу СПИН“

hopehiv@abv.bg

ВРЪЗКИ

Глобален фонд за борба със СПИН, туберкулоза и малария

<http://www.theglobalfund.org>

Програма на ООН за ХИВ/СПИН (UNAIDS)

<http://www.unaids.org>

Тематичен портал на ЕС за обществено здраве

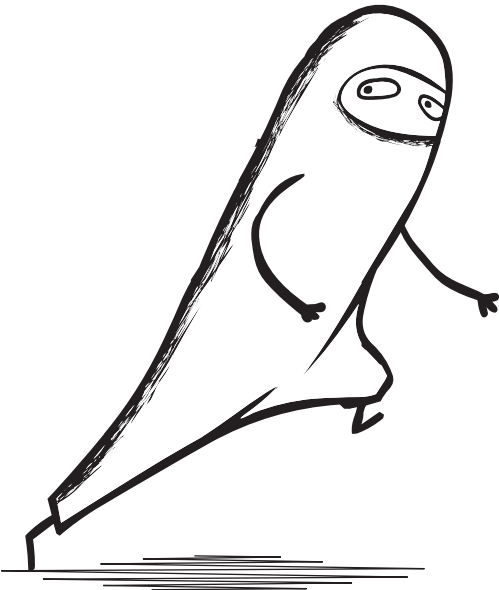
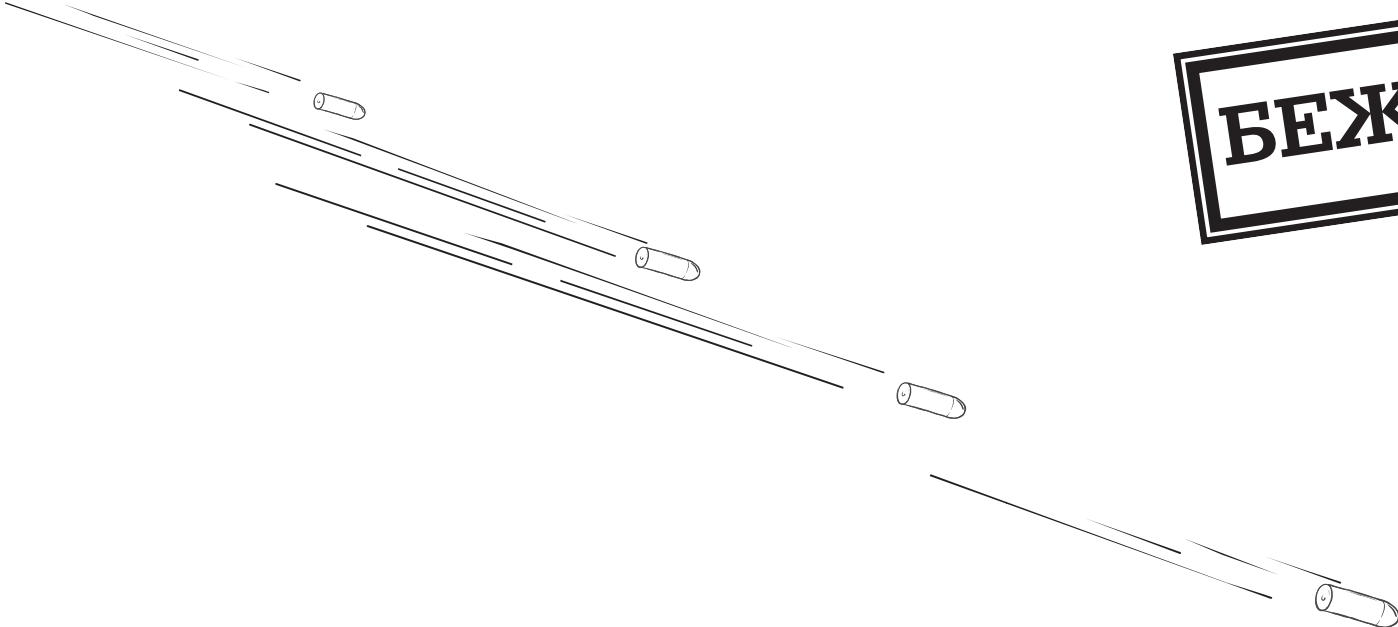
http://ec.europa.eu/health-eu/health_problems/

hiv-aids/index_en.htm

ХИВ/СПИН

ХИВ/СПИН

БЕЖАНЦИ

Наскоро проведох импровизиран тест – питах мои познати колко според тях са бежанците в България.

„Поне 20 хиляди“, каза един.

„Какво говориш, толкова бяха преди да влезем в Европейския съюз, откакто сме вътре е още по-страшно“, опонира му друг.

Трети каза: „Не знам, но със сигурност напоследък тук са се нароили толкова много чужденци...“

А всъщност, за периода 1993 - септември 2007 г., бежански статут в България са взели общо 1 422 души. На други 3 626 души държавата е предоставила хуманитарна закрила, което означава, че те са пребивавали или все още пребивават в страната едва за няколко години. В резултатите от моето непредставително проучване има два тревожни момента. Първо, бежанците се приемат като проблем. В представите на хората незначителният им брой е раздут до заплашителни десетки хиляди, които се увеличават всеки ден със средната скорост на влака от Истанбул до София. И второ – липсва ясна граница между бежанците и икономическите мигранти.

Самата дума го казва – бежанецът бяга. Той е човек, който е напуснал собствената си страна, тъй като поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политически убеждения има основателни причини да се страхува от преследване. Бежанецът е жертва. Той не може да разчита на защита от властта в страната си, тъй като най-често самата власт е онова, от което бяга. Бежанецът е обречен – на смърт или на завинаги смазан живот, ако друга държава не го приеме.

Самата дума го казва – икономическият мигрант търси добре платена, с цялата условност на това понятие, работа. Легален или нелегален (с цялата условност на това понятие, в англоезичната специализирана литература се предпочитат термините *undocumented migrants* или *irregular migrants*; поради липсата на по-добър превод на български се ползва определението нелегален, някои експерти предпочитат да го поставят в кавички), той е извън своята държава, защото преследва по-добри перспективи.

И докато икономическият мигрант опитва да подобри живота си, бежанецът опитва да го спаси.

Разликата е очевидна, нали? Проблемът идва от феноме-

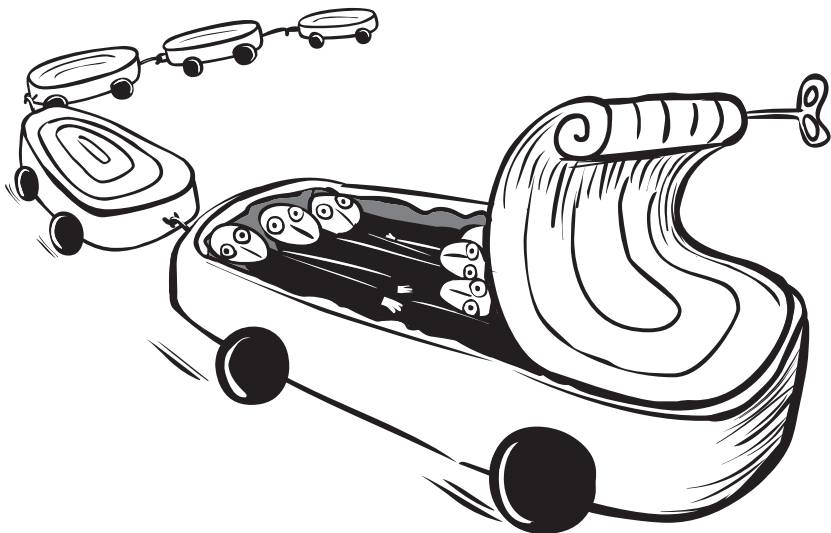
на „смесени миграционни потоци“. На първо място, много мигранти, които просто търсят работа, подават молба за бежански статут, за да получат правно основание да пребивават в страната. Не помага и това, че сред хора, които напускат една и съща държава по едно и също време, може да има както нуждаещи се, така и нямащи нужда от закрила (особено когато в страната едновременно има въоръжен конфликт, политическа нестабилност и икономически проблеми). И не на последно място, преобладаващият брой бежанци са принудени да се придвижват нелегално, тъй като не могат да получат необходимите иначе документи и билети.

Всичко това прогресивно замъглява в общественото съзнание линията, която разделя бежанците от мигрантите (като това по никакъв начин не означава, че за разлика от бежанците мигрантите трябва да бъдат посрещани от едно общество на нож, без да се оценява потенциала им и възможния принос, който биха имали за икономиката). Също както замъглява разликата между бежанска закрила и миграционен контрол в политиките на някои държави. А начинът, по който се характеризира един проблем, е ключов за начина, по който той се решава.

Факт е, че бежанци и мигранти си приличат по няколко неща – и двете категории използват услугите на трафиканти, влизат незаконно и имат нередовни документи. Тези сходства нямат влияние върху същественото различие между групите, но допринасят много те да се смесват и объркват – от политици, медии, хора. В крайна сметка това объркване води до там, че различните групи все по-често са третирани по един и същи начин – отхвърляни са. Или както казва бившият генерален секретар на ООН Кофи Анан: „Има нарастваща тенденция бежанците да се приравняват в най-добрия случай с икономически мигранти, а в най-лошия – с измамници, престъпници и дори терористи“.

С цел да ограничат наплива от нелегални имигранти, а и в контекста на терористичната заплаха, все повече държави засилват мерките за сигурност по границите си. Което е абсолютно логично. Проблемът идва от там, че достъпът на бежанците става все по-труден: Много хора, които влизат нелегално и декларират себе си като търсещи убежище, са връщани още на границата, без да им бъде предоставена възможност да подадат молба за закрила. Позицията на Върховния комисар за бежанците на ООН е, че всеки търсещ убежище има право молбата му за закрила да бъде разгледана в една качествена процедура. И че ключът е не в затварянето на границите – а в ефикасността на националните системи (в случая на България – Държавната агенция за бежанците), които професионално да преценяват кои хора заслужават статут на бежанец и кои трябва да бъдат изпратени обратно вкъщи.

В този смисъл темата за качеството на процедурата, в която се преценява дали даден търсещ закрила ще я получи, заслужава да бъде обект на сериозно журналистическо внимание. Сигналите за корупция в системата – също. Както и продължителността на престоя в специалните домове за временно настаняване в страната (към момента той е само един, предстои откриването на втори) – където чужденци очакват депортацията си, понякога с години. Но какви са проблемите на хората, които са успели да придобият статут на бежанец в България? На първо време, финансови. Мнозинството от тях живеят под наем при оскъдни или направо мизерни условия, главно в и около София и Пловдив. Съобщава се за големи трудности при

намирането на работа, наемането на апартамент и пр.

Не по-малко сериозен проблем е расизмът.

„Откакто живея в България, не съм срещал чернокож, който да не е бил нападан. Не казвам, че българинът е расист, но има такива, които са“, казва бежанецът от Камерун Анди. Самият Анди е бил нападан на два пъти от скинхедс – веднъж му е счупена бутилка бира в главата, а втория път му е забита кама в гърба.

Други бежанци от Африка разказват как често, докато ги бият, се намира по някой зяпач, който да каже: „убий го гадния негр“. А после лежат на земята и никой не им подава ръка. Африканците са свикнали и с обидите, които чуват от устата на съвсем обикновени, „добре облечени жени и мъже“. Обиди, насочени към тях или към българките с тях.

„Нямаше ден, в който да излезем и да не ни обиждат“, разказва Яна, чийто бивш съпруг е нигериец. „Той първо ходеше с един нож за самозащита. След това започна да взима сатъра от вкъщи. Няколко години поживяхме в Гърция - където нямаше нито нападения, нито обиди. Дори някой да си е мислил нещо лошо за нас, не го е показал. Там не се страхувахме от нищо.“

Проблемите, с които търсещите убежище и бежанците се сблъскват в България, до голяма степен се дължат на липса на информация. Тук е и ролята на медиите – точната информация, представена по етичен начин, се бори срещу предрасъдъците в обществото. И обратното – неточната терминология, размиването на границата между бежанец и нелегален имигрант създава предрасъдъци, съответно - проблеми. В най-лошия случай една некоректно написана статия може да доведе до изблици на насилие срещу определен човек или група. Същото важи и за разкриването на самоличността на хора, избягали от преследване – могат да пострадат както те, така и семействата им, останали в страната им по произход. Във всеки един смисъл, при отразяването на темата бежанци медиите носят отговорност: за да може коментарите като този – един от стотиците подобни, появили се във форумите след поредната новина за нападнати африканци в София, да стават все по-малко:

„Негрите са паразити, отвратителни маймуни; писал съм и друг път по темата – може и да са добри спортисти и музиканти, но с баскет и рап не се гради проспериращо общество...“

Из Закона за убежището и бежанците

(Изм. - ДВ, бр. 52 от 2007 г.)

Чл. 4. (1) Всеки чужденец може да поиска предоставяне на закрила в Република България в съответствие с разпоредбите на този закон.

(2) Искането за предоставяне на закрила се осъществява лично и по собствена воля.

(3) Чужденец, влязъл в Република България, за да поиска закрила или който е получил закрила, не може да бъде връщан на територията на държава, в която са застрашени неговият живот или свобода по причина на раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политическо мнение и/или убеждение или той е изложен на опасност от изтезания или други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

(4) От правата по ал. 3 не може да се ползва чужденец, търсещ или получил закрила, за когото има основания да се смята, че представлява опасност за националната сигурност или който, веднъж осъждан с влязла в сила присъда за тежко престъпление, представлява опасност за обществото.

(5) Чужденец, влязъл не по законоустановения ред в Република България, за да поиска закрила, пристигайки направо от територия, където са били застрашени животът и свободата му, е длъжен да се представи незабавно на компетентните органи и да посочи уважителни причини за незаконното си влизане или пребиваване на територията на страната.

И ТЕ СА БИЛИ БЕЖАНЦИ

Исабел Алиенге

Писател. Бяга във Венецуела, след като чичо ѝ, чилийският президент Салвадор Алиенде, е свален при военния преврат на Аугусто Пиночет.

Марлене Дитрих

Актриса. Отказва да се завърне в Германия на Хитлер и получава американско гражданство през 1939 г.

Албърт Айнщайн

Учен. Получава Нобелова награда през 1921 г. Заради еврейския му произход по време на възхода на нацистите работата му в родната Германия става все по-трудна. Така през 1932 г. заминава за САЩ, където по-късно получава и гражданство.

Мегелин Олбрайт

Първата жена държавен секретар на САЩ. Когато нацистите нападат Чехословакия по време на Втората световна война, семейството ѝ бяга във Великобритания. По-късно се завръщат, но когато комунистите вземат властта, бягат отново – този път в САЩ.

Виктор Юго

Писател. Изгонен е от Франция по времето на Наполеон III и прекарва 20 години в изгнание.

Владимир Набоков

Писател. През 1919 г. семейството му напуска Русия и се установява във Великобритания. По-късно Набоков заминава за Берлин, от където бяга през 1937 г. – през Прага, Франция и в крайна сметка – Америка.

СТАТИСТИКАТА

В България

Общият брой хора, потърсили закрила в България за периода 1993 – 1 септември 2007 г., е 15 998 души. От тях 2 741 са непълнолетни.

Признатите бежанци за същия период от време са 1 422 души (от които 347 са непълнолетни). Лицата, на които е предоставена временна хуманитарна закрила, са 3 661 (от тях 822 са непълнолетни). Хуманитарен статут, а не временна хуманитарна закрила.

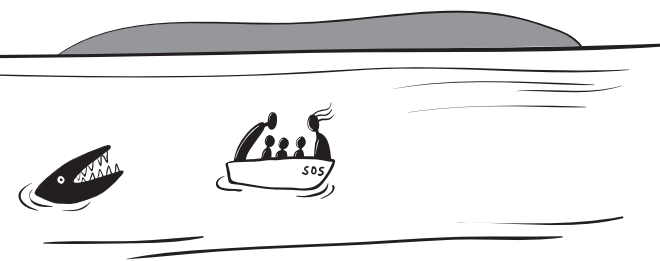
Убежище в България са търсили хора от 83 страни - най-често граждани на Афганистан, Ирак, Армения, бивша Югославия и Иран.

В света

Към края на 2006 г. в света е имало около 9.9 милиона бежанци по смисъла на Конвенцията на ООН от 1951 г. Най-много от тях идват от Афганистан (2.1 млн.), Ирак (1.5 млн.), Судан (686 000), Сомалия (460 000), Демократична република Конго и Бурунди (около 400 000 души всяка). Приемната държава с най-много бежанци е Пакистан, следвана от Иран.

Само за 2006 г. броят на подадените молби за търсене на убежище е бил 596 000.

През 2006 г. 12.8 милиона вътрешно разселени лица са получавали хуманитарна помощ (най-много са били в Колумбия, Ирак, Судан и Уганда). Счита се, че реалният брой на вътрешно разселените лица е около 25 млн. души. За същата година броят на идентифицираните лица без гражданство е бил 5.8 милиона души (счита се, че реалният им брой е около 15 милиона).

БЕЖАНЦИ

БЕЖАНЦИ

Казус 1

Взети били мерки срещу бежанските потоци насам Март 2003 г.

Взети са мерки за недопускане на евентуални бежански потоци при война в Ирак, обяви председателят на парламентарната комисия по вътрешна сигурност и обществен ред Владимир Дончев.

Вчера комисията изслуша шефовете на жандармерията – ген. Живко Живков, и на гранична полиция – полк. Валери Григоров. Целта била да се види дали службите са готови за евентуално задълбочаване на кризата в Ирак. Миналата седмица бяха изслушани и ръководителите на пожарната и на Гражданска защита.

Вчера ген. Живков потвърди, че са засилени мерките за сигурност на всички американски и британски обекти на територията на България, както и на летище Сарафово. Полк. Григоров пък обяви, че е повишена охраната на всички граници. Най-рискови от евентуални бежански потоци били районът на Елхово и изобщо на Бургаска област.

← Коментар: Като цяло статията е с негативен заряд, за търсещите убежище се говори като за риск, опасност, а не като за хора, които бягат, за да спасят живота си.

← Коментар: Тук е подходящото място да се обясни какво означава недопускане – при положение, че съгласно закона всеки чужденец може да поиска предоставяне на закрила в България.

Казус 2

Африканци напират да стават българи Януари 2007 г.

Африканци напират да живеят у нас. От началото на годината има истинско нашествие на бежанци от Конго, Сомалия, Нигерия и Судан.

Напливът към границите ни е нараснал няколко пъти, призна шефът на Държавната агенция за бежанците Светослав Мичев в Русе. По неофициална информация над 100 чужденци са потърсили убежище у нас от 1 януари досега.

Сред тях има и много афганистанци, иракчани и иранци. 90% от бежанците са без документи.

← Коментар: Заглавието е подвеждащо – кандидатстването за статут на бежанец не означава, че някой иска да стане българин – а че търси закрила в България.

← Коментар: Технически погледнато, „истинското нашествие“ не е от бежанци, а от търсещи убежище. Думата нашествие е с изключително негативен заряд. Основният проблем е, че не е направен опит за очертаване на границата между бежанец и икономически мигрант.

← Коментар: Тук би било подходящо сравнение с първия месец на миналата година – което би показало, че съществена разлика в броя на потърсилите закрила няма. Така например за първите седем месеца на 2006 г. в България закрила са потърсили 639 души, а за същия период през 2007 г. – 521 души.

← Коментар: На това място би било добре да се обясни защо по принцип повечето търсещи убежище пътуват без документи – защото често тръгват изключително набързо, за да не бъдат идентифицирани лесно, ако бъдат заловени в собствената си страна, или защото просто нямат документи за пътуване.

Някои са наркотрафиканти и престъпници, предупреждават от полицията.

Всички пришълци се настаняват в приемателния център към Агенцията за бежанците.

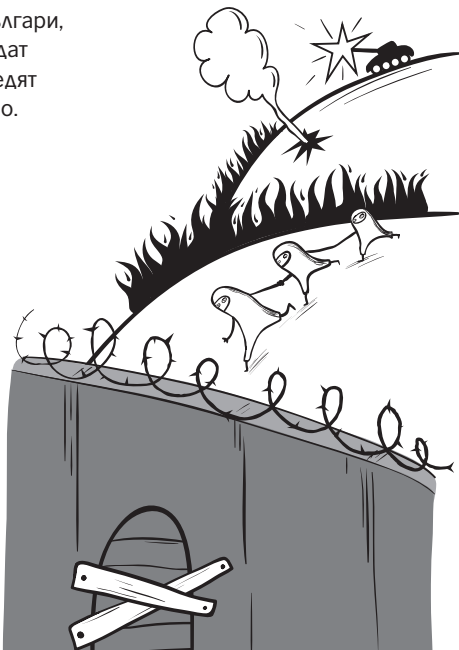
В момента се изгражда и общежитие край Свиленград с 350 легла. Така местата ще достигнат 700.

Докато африканците стават българи, нашенки масово бягат да раждат в Англия и Германия, за да уредят децата си с чуждо гражданство.

← **Коментар:** Но повечето не са. Фокусирането единствено върху възможността в бежанските потоци да има „престъпни елементи“ носи риск публиката да се настрои негативно към цялата група.

← **Коментар:** Пришълци, както и бегълци, макар и често употребявани, не са правилни думи (виж Речник).

← **Коментар:** Не става ясна връзката между двата „феномена“.

ДОБРИЯТ ПРИМЕР

Парламентът одобри по-либерален режим за придобиване на статут на бежанец Март 2007

Парламентът одобри по-либерален режим за придобиване на статут на бежанец, като гласува на първо четене промените в Закона за убежището и бежанците. Представена е уредбата на едно от основните права на чужденците, търсещи или получили закрила - да придобият документ, с който да се легитимират в България. Тази част от измененията цели разграничаване

на чужденците, получили убежище, статут на бежанец или хуманитарен статут, от останалите чужденци по закона.

В измененията е предвидено статут на бежанец да може да се предоставя без значение дали лицето принадлежи към расата, религията, националността, социалната група или политическото убеждение, заради което се страхува от преследване. Страхът от преследване може да се основава на събития, настъпили след като чужденецът е напуснал страната си, е записано в законопроекта на Министерския съвет.

РЕЧНИК

Бежанец Бежанец е човек, който е напуснал страната си на произход, тъй като има основателни причини да се страхува от преследване поради своята раса, религия, националност, принадлежност към определена социална група или политически убеждения. Бежанецът има право да бъде защитен от насилствено връщане в страната си по произход. Търсещите убежище, които не отговарят на изискванията за получаване на бежански статут, могат да получат хуманитарна закрила, която дава

право на временно пребиваване в страната. Хуманитарен статут се дава, когато се предполага, че опасността за човека в държавата му на произход ще отпадне в близко бъдеще. (Според чл. 9 от ЗУБ хуманитарен статут се предоставя на чужденец, принуден да напусне или да остане извън държавата си по произход, тъй като в тази държава е изложен на реална опасност от тежки посегателства като: смъртно наказание или екзекуция; изтезание или нечовешко или унижително отношение, или наказание; тежки и лични

заплахи срещу живота или личността му като гражданско лице поради насилие в случай на вътрешен или международен въоръжен конфликт.) В България признатите бежанци имат същите задължения и права като българските граждани, с изключение на това, че нямат право да гласуват, да служат в армията и да заемат високи административни постове в държавата.

Търсец убежище

Търсец убежище е човек, който търси закрила като бежанец и все още очаква решението на съответния държавен орган (или в някои страни – на ВКБООН) за предоставяне на бежански или хуманитарен статут. В този смисъл всеки бежанец е бил търсец убежище, но не всеки търсец убежище получава статут на бежанец.

Всеки има право да търси убежище в друга страна. Това е и един от принципите, залегнали в Общата декларация за човешките права на ООН. Онези, които не отговарят на изискванията за защита според международното бежанско право, трябва да напуснат пределите на страната, която им е отказала закрила.

В България статут на бежанец или хуманитарен статут се дава от председателя на Държавната агенция за бежанците при МС. На търсещите

убежище се издават временни бежански удостоверения. На признатите бежанци се издават карти за самоличност и документи за пътуване. След три години пребиваване в България бежанците с признат статут могат да подадат молба за българско гражданство.

На чужденци, преследвани заради своите убеждения или дейност в защита на международно признати права и свободи, България може да даде политическо убежище. То се предоставя от президента на републиката.

Неправилно е да се поставя знак за равенство между търсещите убежище и нелегалните имигранти. Търсещите убежище могат да влязат в страната тайно или да бъдат трафикирани, но това не ги превръща автоматически в нелегални - ако непосредствено след влизането си в страната установят контакт с властите и поискат закрила. Също, търсещите убежище много често не пътуват с документи – най-вече за да не бъдат идентифицирани лесно, ако бъдат заловени от властите в собствената си страна.

Нелегален имигрант

Нелегален имигрант е човек, който е влязъл в държавата нелегално, без разрешение от властите, и пребивава в страната, без да осъществи

контакт с властите или да подаде молба за убежище.

Нелегален имигрант е и човек, който е влязъл в държавата легално, но след това не е спазил ограниченията за продължителност на престоя.

Икономически мигрант

Този термин се използва за хора, които са напуснали своята държава, за да търсят работа и по-добри перспективи в друга страна. Икономическите мигранти могат да бъдат легални или нелегални. За разлика от бежанците, икономическите мигранти могат, когато пожелаят, безопасно да се завърнат в собствената си страна.

Временна закрила

Временната закрила се предоставя за определен срок в случай на масово навлизане на чужденци, които са принудени да напуснат страната си на произход или местоживееене поради въоръжен конфликт, гражданска война, нарушаване на човешките права и пр. В България такава временна закрила се предоставя от Министерския съвет.

Лице без

гражданство Лице без гражданство е човек, който нито една държава не смята за свой

гражданин. Значителен брой такива лица има например в Украйна, Македония, Латвия, Естония, Камбоджа, Демократична република Конго, Кот Д'Ивоар, Доминиканската република и Тайланд .

Вътрешно разселени лица

Подобно на бежанците, вътрешно разселените лица /ВРА/ са принудени да напуснат домовете си поради това, че животът или свободата им са били застрашени; за разлика от бежанците обаче те или не са могли, или не са поискали да отидат в друга страна. Генералният секретар на ООН възлага на ВКБООН да поеме грижата за ВРА в конкретни случаи.

Според международното право те остават под суверенитета на своята държава.

Как да говорим и пишем коректно по темата БЕЖАНЦИ

Човекът

Н Е :

- ▶ Пришълец (по-скоро се използва за същество от друга планета);
- ▶ Беглец (най-вече се използва за дезертър или човек, избягал от затвор и пр.);
- ▶ Чужденец (твърде общо понятие);
- ▶ Нелегален имигрант (в случаите, когато се използва за търсещи убежище, влезли в страната нелегално).

Процесът

Н Е :

- ▶ Заплаха от бежанска вълна; Застрашава ни бум на бежанци (негативно внушение).

Д А :

- ▶ Търсещ убежище (ако все още е в процедура);
- ▶ Бежанец (ако е получил бежански статут);
- ▶ Лице с хуманитарен статут (ако е получил не бежански, а хуманитарен статут).

Д А :

- ▶ Бежански поток (а когато той е по-голям – увеличен бежански поток).

Държавна агенция за бежанците при Министерския съвет
www.aref.government.bg
София, ул. „Монтевидео“ № 21А
Тел.: 02/ 818 12 10; 818 11 07
Факс: 02/ 955 94 76
aref@spnet.net

Министерство на вътрешните работи
http://www.mvr.bg/
- Дирекция „Пресцентър и връзки с обществеността“
София, ул. „Ген. Гурко“ №23
Тел.: 02/ 982 37 54
Факс: 02/ 987 79 67
spvo@mvr.bg
- Дирекция „Гранична полиция“
nsgp@mvr.bg
- Дирекция „Миграция“
София, бул. „Мария Луиза“ №48
Тел.: 02/ 982-52-75

Представителство на Върховния комисар на ООН за бежанците - България
http://www.unhcr.bg/
София, ул. „Денкоглу“ №19
Тел.: 02/ 980 24 53, 980 24 54
Факс: 02/ 980 16 39
bulso@unhcr.org

Неправителствени организации, в чийто фокус попадат човешките права / правната защита на бежанци и имигранти

Български хелзинкиски комитет
http://www.bghelsinki.org/
София, ул. „Върбица“ №7
Тел./факс: 02/ 943 48 76, 944 06 70, 943 44 05
bhc@bghelsinki.org
- Програма за правна защита на бежанци и имигранти на БХК
София, ул. „Узунджовска“ №1
Тел./факс: 02/ 981 33 18, 980 00 57
peregrine@aster.net

Правна клиника за бежанци и имигранти
www.lcri.hit.bg

София, бул. „Цар Освободител“ №15
СУ „Св. Климент Охридски“, Ректорат, Юридически факултет, Северно крило, етаж 4, стая 293
Тел./факс: 02/ 943 45 58
lcribg@gmail.com

Център за подпомагане на хора, преживели изтезание - АСЕТ
www.acet-bg.org
София, ул. „Звъника“ №7-9, ет. 1, ап. 3
Тел./факс: 02/ 958 46 36
office@acet-bg.org

Неправителствени организации, в чийто фокус попада интеграцията на бежанци и мигранти

Асоциация за интеграция на бежанци и мигранти
www.airm-bg.org
София, ул. „Узунджовска“ № 1
Тел.: 02/ 989 97 22
airm@airm-bg.org

Български бежански съвет
София, ул. „Денкоглу“ №19
Тел./факс: 02/ 981 9767
bgrc@bulrefcouncil.org

Български червен кръст
www.redcross.bg
София, бул. „Джеймз Баучер“ №76
Тел.: 02/ 816 47 01, 865 74 91
Факс: 02/ 816 47 30
info@redcross.bg

- Бежанско-мигрантска служба на БЧК
Тел.: 02/ 816 48 14
Факс: 8181 730
lotus@redcross.bg

Миграционна служба на Каритас – България
www.caritas-bg.org
София, ул. „Оборище“ №9
Тел.: 02/ 944 18 58, 944 18 73
Факс: 02/ 946 11 33
communications@caritas-bg.org

Неправителствени организации на бежанци

Съвет на жените-бежанки в България
София, бул. „Джемс Баучър“ №76
Тел.: 02/ 8164 729

Етиопско земляческо дружество
Тел.: 02/ 936 3147

Афганистанско културно дружество
Тел.: 0899/ 42 28 39

ВРЪЗКИ

Върховен комисар за бежанците на ООН
www.unhcr.org

Американски комитет за бежанци и мигранти
www.refugees.org

Refugees International
www.refintl.org

БЕЖАНЦИ

Приложение I

Форми на дискриминация

Дискриминацията (от латински: *discriminatio* – правене на разлика) е всяко неблагоприятно третиране или ограничаване на хора от права и възможности, което се прави на база на техния произход, раса, гражданство, религия, пол, възраст, сексуална ориентация, образование, политическа принадлежност, здравословно състояние или увреждане, имуществено състояние и пр.

Дискриминацията е могъща преграда пред това да се осъществиш като личност, тя има гигантски разрушителен ефект върху отделните човешки животи. Едновременно с това тя коства страшно много и на самото общество, защото му барикадира пътя до потенциала, който всеки един от дискриминираните притежава.

Дискриминацията има няколко основни проявления (за които в една или друга степен стана дума в наръчника):

- ▶ Расизъм;
- ▶ Ксенофобия;
- ▶ Религиозна нетолерантност;
- ▶ Сексизъм;
- ▶ Ейбълизъм.

Расизмът, или расовата дискриминация, е всяко изключване, ограничение или предпочитание, базирано на раса, цвят на кожата, етнически произход. В този смисъл разбирането, че расизмът е единствено проявление на това, че членовете на една раса (европеидна, негроидна, монголоидна) инстинктивно се чувстват по-висши от останалите, е твърде ограничено.

Расизмът ограничава човешките права и фундаменталните свободи в социалния, икономически, политически и културен живот. Той е мотивиращ фактор при социалната дискриминация, расовата сегрегация и насилието (вербално и физическо, като последното може да бъде по цялата скала от нападение до геноцид и етническо прочистване).

За повече информация по темата:

<http://www.globalissues.org/HumanRights/Racism.asp>;

<http://www.racism.net/>

Ксенофобията (от гръцките думи ксенос – чужд, непознат; и фобос - страх) означава страх от или омраза към чужденците (в по-широкия си смисъл терминът може да означава страх от или омраза към всичко, различно от мен самия).

Ксенофобията и расизмът не са едно и също нещо. Първото се базира на месторождението, второто – на произхода на човека. Например да мразиш чернокож американец заради това, че е американец, е проява на ксенофобия, а заради това, че е чернокож – проява на расизъм.

При ксенофобията има два основни „генератора“ на страх или омраза. На първо място са групите, които присъстват вътре в самото общество – имигранти и бежанци. На второ място са други нации (най-често такива, с които дадената държава е водела войни или е имала териториални спорове).

За повече информация по темата: <http://www.axt.org.uk/>

Религиозната нетолерантност е неприемането на възможността за съществуване на нечий вярвания или религиозни практики; за нея говорим, когато човек, група или общество изрично откаже да толерира практики или вярвания на някаква религиозна основа и е склонно да предприеме действия срещу онези, които ги практикуват или изповядват. Това неприемане не задължително е мотивирано от придържането към друга догма.

В специалния си доклад от 2000 г. за религиозната свобода в света Freedom House поставя най-лоша оценка на Туркменистан, Иран, Саудитска Арабия, Судан, Мианмар и Северна Корея (7), следвани от Китай (6). Държавите, които получават оценка 1, което ще рече най-високи нива на религиозна свобода, са Естония, Финландия, Ирландия, Холандия, Норвегия и САЩ.

В различните държави могат да се наблюдават анти-хиндуизъм, анти-католицизъм, анди-юдаизъм и пр. В годините след 11 септември 2001 г. особено внимание се обръща на динамиката между ислямофобията и западофобията. Тези две понятия се дефинират както следва:

Терминът ислямофобия (от английски – islamophobia) буквално означава страх от исляма. Това е предразсъдък срещу мюсюлманите, изразяващ се в поставянето им под един знаменател, в негативно стереотипизиране. Ислямофобията може да означава ирационален страх от исляма (когато той се разбира като религия на насилието, проповядваща

джихад и произвеждаща терористи), но може да означава и просто нетърпимост към мюсюлманите. Ислямофобията има различни проявления – от общо негативно отношение към последователите на исляма, през дискриминация, до демонизация, тормоз или насилие. Понякога обаче думата се използва неправилно, за да бъдат атакувани опонентите на ислямския радикализъм и да бъдат заглушени критиките към определени черти на исляма.

Западофобията (от английски – westophobia или westphobia) е термин, който се отнася към страховете, които някои хора изпитват спрямо Западната култура и общества. В типичната му употреба този термин се отнася до начините, по които някои мюсюлмани имат предразсъдъци и стереотипи в отношението си към и връзките си със Запада. Според някои автори западофобията не може да бъде разбрана просто като реакция на ислямофобията, а като принципно отношение на част от мюсюлманите към немюсюлманите, където фобия не означава толкова страх, колкото нетолерантност към чуждите ценности. Като синоним на западофобия се сочи думата неверникофобия (от английски - infidelophobia или infidelphobia). Западофобията е характерна за ислямския фундаментализъм, крайното ѝ проявление е тероризмът.

За повече информация по темата:

www.religiousfreedom.com/wrpt/rptindex.htm;

www.islamophobia.org;

www.childsupportanalysis.co.uk/information_and_explanation/world/islamophobia.htm

Сексизмът (на английски sexism, от sex - пол) е дискриминация, проява на предразсъдъци или омраза към човек или група хора, на база техния пол. Противно на широкоразпространеното схващане, сексизмът не е насочен единствено срещу жените; негови жертви стават също мъже; както и гей-, би- и транссексуални лица. Сексизмът срещу жените най-често се основава на схващането, че единият пол (а именно - мъжкия) е по-висш от другия. В екстремната си форма този вид сексизъм е познат като мизогиния (misogyny), или омраза към жените. Феминисткото движение възниква като отговор на сексизма срещу жените. То се бори срещу домашното насилие, трафика на жени и проституцията; за правата на жените

– правото да гласуват и да бъдат избирани, да бъдат равни с мъжете пред закона, правото на достъп до образование и работа. (Вътре във феминисткото движение съществуват разногласия по въпроси като ролята на порнографията или правото на аборт). В последните десетилетия ситуацията с присъствието на жените на политическата, културната и бизнес сцена се подобрява, с изключение на някои мюсюлмански държави (Иран, Пакистан, Афганистан и други). И все пак, дори в САЩ или държавите от ЕС, съотношението мъже-жени в политиката или на ръководни позиции в компании е много далеч от 50/50.

Сексизмът срещу мъжете често е наричан „обратен сексизъм“ (но това понятие е обект на критика, защото само по себе си предполага, че сексизмът може да е насочен единствено срещу жените). В екстремната си форма този вид сексизъм е познат като мизандрия, или омраза към мъжете. Модерното феминистко движение е критикувано за това, че е изоставило първоначалната си идея, а именно – да говори за равнопоставеността между мъже и жени и да създаде свят на равноправие, и открито пропагандира преимуществата на жените и women power и, подклаждайки огъня на стереотипите, подстрекава към мизандрия.

Сексизмът срещу транссексуалните лица е понятие, възприето наскоро. Най-типичното изражение на този тип сексизъм е провеждането на мероприятия тип „само за мъже“ или „само за жени“, на които транссексуални хора не са допускани. Транссексуалните често стават жертва на престъпления на омразата – вербални или физически нападения.

Хетеросексизмът пък е разбиране, че хетеросексуалността е единствената възможна сексуална ориентация; както и че хетеросексуалните хора са „по-висши“ от хомосексуалните и бисексуалните. Хетеросексизмът логично води до дискриминация и проява на предразсъдъци спрямо ЛГБТ-групата.

За повече информация по темата: www.globalissues.org/HumanRights/WomensRights.asp;
www.nomas.org/;
www.xyonline.net/MASgroup.shtml;
http://psychology.ucdavis.edu/rainbow/html/sexual_prejudice.html

Ейблизъмът (на английски ableism, от *able* – способен съм, мога) е дискриминация спрямо хората с увреждания; изявено предпочитание към хора без увреждания. Тук влизат архитектурната (недостъпна градска среда) и културната дискриминация (социално отхвърляне, невъзможност за намиране на работа и придобиване на качествено образование, etc.). Ейблизистичното общество е онова, което приема за стандарт хората без увреждания и изгражда средата (обществена и частна) спрямо този стандарт, като така изключва хората с увреждания и ги обрича на изолация.

За повече информация по темата: http://www.associatedcontent.com/article/39044/what_is_ableism.html

Дискриминацията има няколко по-специфични форми:

- ▶ Ейджизъм;
- ▶ Луукизъм;
- ▶ Сайзизъм;
- ▶ Хейтизъм.

Ейджизъмът (на английски ageism, от *age* - възраст) е стереотипизирането или проявата на предразсъдъци спрямо индивиди или групи хора на базата на възрастта им. Терминът описва проявата на дискриминационни практики без значение към коя възрастова група са отправени.

Ейджизмът има две проявления – адултизъм (на английски *adulthood*, от *adult* - възрастен) и ютизъм (на английски *youthism* (или още *jeunism*), от *youth* - младост). Адултизъмът представлява предразположение към възрастните хора и дискриминация спрямо младите (деца, тийнейджъри, двадесет-и-нещо годишни). Проявленията му включват пренебрегване на идеите на младите хора, само защото не са „пораснали достатъчно“, както и поставянето на изисквания за спазване на определен тип поведение, който отговаря на възрастта им. Един от феномените, влияещ се от адултизма, е нарастващата пропаст между поколенията. По-крайните проявления на адултизма са тормозът над деца, детският труд и детската проституция. В техен отговор се появява движението за детски права (*children's rights movement*).

Ютизмът от своя страна е предпочитането на млади хора вместо възрастни.

Както адултизмът, така и ютизмът са свързани с дискриминация при търсенето и намирането на работа (съответно срещу млади и срещу възрастни хора). При младите тази дискриминация може да означава получаване на по-ниско възнаграждение за същата работа, която по-възрастният колега на съседното бюро върши за чувствително по-голяма заплата. Възрастните хора пък са дискриминирани при назначаването (често обявите за работа поставят таван на възрастта), а понякога – и при растежа във фирмата.

За повече информация по темата: <http://falcon.jmu.edu/~ramseyil/ageism.htm>

Луукизмът (на английски lookism, от look – външен вид) е дискриминация на база външния вид на човека, според нормите за „красиво/грозно“. Терминът описва „йерархията“ на индивидите според характеристиките на тялото им, които са оценени позитивно или негативно и съответно увеличават или намаляват „стойността“ на човека. Луукизмът има социални и финансови измерения – възприеманите като по-красиви хора са по-желани за приятели и партньори, но и, както се оказва, печелят повече пари. Така например според изследване от 2005 г. на Банката на федералния резерв в Сейнт Луис, САЩ (<http://stlouisfed.org/>) добре изглеждащите, слаби и високи хора печелят 5% повече на час, в сравнение с колегите си.

За повече информация по темата: www.lookism.info

Сайзизмът (на английски sizeism, от size – размер, мярка) е дискриминация на база човешкото тегло. Движението за приемане на дебели хора (fat acceptance movement) твърди, че онези с наднормено тегло са обект на присмех, омраза или съжаление; като жените са подложени на особено жесток социален натиск. Според движението хората трябва да се приемат такива, каквито са, независимо от теглото и формата си – стига това да не пречи на здравето им. Пълните хора се чувстват дискриминирани в транспортните средства (например стандартните седалки в самолетите и неналичието на специални кресла за хора със свръхтегло) и назначаването на работа. Онлайн проучване на списание Personnel Today (www.personneltoday.com),

проведено сред 2000 представители на отдели човешки ресурси показва, че хората с нормално тегло са предпочитани при назначаване. Половината от интервюираните смятат, че свръхтеглото влияе на работоспособността. Също толкова вярват, че на хората с наднормено тегло им липсва нужната дисциплина.

За повече информация по темата: www.naafa.org

Хейтизмът (на английски heightism, от height – височина) е дискриминация на база човешкия ръст. Дискриминацията може да бъде както към необикновено ниските, така и към необикновено високите хора (макар и първата да се среща по-често). Проучвания сочат, че по-ниските деца по-често стават жертва на тормоз в училище, както и че като група ниските хора получават по-малки заплати от високите хора (виж тук - <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,905442,00.html>). Ръстът влияе и на успеха. Журналистът Малкълм Гладуел (www.gladwell.com) изследва класацията на списание Fortune от 2005 г. сред 500 изпълнителни директори в САЩ и установява, че те са високи средно 1.82 м., което е 7.6 сантиметра повече от средния американец. По-ниските политически кандидати успяват по-малко при избори. Отново в САЩ, от 54-мата президенти само 13 са били по-ниският кандидат в съответната изборна година.

За повече информация по темата: www.shortsupport.org

Приложение II

Етичен кодекс на българските медии

Съгласно конституцията на България и нейните международни споразумения в сферата на човешките права;
Като потвърждаваме, че всеки има основното право на свобода на изразяване, достъп до информация, защита на личното достойнство и неприкосновеността на личния живот и право на безопасност и сигурност;
Като потвърждаваме, че трябва да бъде гарантирано правото на медиите да работят без всякаква цензура;
Като съзнаваме, че за да се балансират тези права, медиите имат както свободи, така и отговорности, както права, така и задължения;
Като декларираме, че нашата основна цел, възприемайки духа и буквата на този Кодекс, е да уважаваме правото на обществото да получава и разпространява достоверна информация, за да могат гражданите да играят активна роля в условията на прозрачна демокрация;
Като признаваме своята отговорност да уважаваме тези права, ние, представителите на българските медии(1), приемаме следните принципи(2) :

1. ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ДОСТОВЕРНА ИНФОРМАЦИЯ НА ОБЩЕСТВОТО

1.1 Точност

1.1.1 Ще предоставяме на обществото точна и проверена информация и няма преднамерено да скриваме или изопачаваме факти.

1.1.2 Няма да публикуваме(3) информация, за която знаем, че е невярна.

1.1.3 Няма да подвеждаме обществото и ясно ще посочваме къде са използвани манипулирани текстове, документи, образи и звуци.

1.1.4 Ясно ще разграничаваме фактите от коментарите и предположенията.

1.1.5 В коментарите и анализите ще се стремим да представяме разнообразни мнения и гледни точки.

1.1.6 При отразяване на спорове ще се стремим да дадем възможност на засегнатите страни да изразят своята позиция.

1.2 Поправки

1.2.1 Ще публикуваме ясна и достатъчно забележима поправка, щом бъде доказано, че е публикувана неточна или подвеждаща информация, и ще се извиним, ако е необходимо.

1.2.2 Ще предоставяме право на отговор на лица и организации, засегнати пряко от неточни или подвеждащи публикации.

1.3 Източници

1.3.1 Ще се стремим да проверяваме информацията преди нейното публикуване, като търсим и използваме различни източници, и доколкото е възможно ще посочваме нейния произход.

1.3.2 Предпочитаме да използваме идентифицирани източници пред анонимните, чиято честност и надеждност не може да се прецени от обществото.

1.3.3 Няма да разкриваме поверителните си източници на информация.

1.3.4 Винаги ще посочваме, когато информацията не е потвърдена.

2. СЪБИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ

2.1 Идентификация

2.1.1 Ще събираме информация с честни и законни средства.

2.1.2 Ако използваме уловки, скрити камери и микрофони или друга специална техника, както и прикриване на професионалната си идентичност, това ще става, само ако няма друг начин да осигурим изключително важна за обществен интерес информация; ще посочваме в информацията, че са използвани такива методи.

2.2 Тормоз

2.2.1 Няма да използваме заплахи, принуда и тормоз за събиране на информация.

2.3 Неприкосновеност на личния живот

2.3.1 Уважаваме неприкосновеността на личния живот на всеки.

2.3.2 Ще избягваме публикуването на снимки и записи, направени извън обществените места, ако засегнатите

лица не са съгласни.

2.3.3 Няма да засилваме мъката на хората, попаднали в беда или пострадали от престъпление, и ще съобщаваме такива информации със съчувствие и сдържаност.

2.3.4 Ще уважаваме желанието на хората да не бъдат безпокоени в скръбта си.

2.3.5 Само особено важен обществен интерес може да оправдае намесата на медиите в личния и семейния живот.

2.3.6 Съгласно практиката на Европейския съд за правата на човека публичните лица се ползват с по-ниска степен на защита на личния живот и затова информация за техния личен живот може да бъде разкривана, но само когато се налага от обществения интерес.

2.4 Деца

2.4.1 Ще проявяваме специална отговорност за спазване на правата на децата(4), включително и правото им да бъдат чути.

2.4.2 Няма да се възползваме от тяхната неопитност и доверчивост.

2.4.3 Няма да публикуваме информация или снимки за личния живот на деца, освен ако не е от значителен обществен интерес.

2.4.4 Няма да разкриваме самоличността на деца, попаднали в беда или засегнати от престъпления, когато това може да им навреди.

2.4.5 Ще избягваме да интервюираме деца без съгласие на възрастни, отговарящи за тях.

2.5 Дискриминация

2.5.1 Като уважаваме правото на всеки да живее в сигурност и безопасност, няма да публикуваме материали, подбуждащи или насърчаващи омраза, насилие и всякаква форма на дискриминация.

2.5.2 Няма да посочваме расовата, религиозната, етническата принадлежност, сексуалната ориентация, умственото или физическото състояние, ако тези факти нямат съществено значение за смисъла на информацията.

2.6 Престъпления и жестокост

2.6.1 Спазваме презумпцията за невинност и не квалифицираме никого като „престъпник“ преди издадена присъда.

2.6.2 Ако сме информирани за обвинения срещу някого, ще съобщим и за изхода от съдебния процес.

2.6.3 Ще проявяваме предпазливост при разкриването на

самоличността на жертви на престъпления и свидетели на престъпления, особено в случаите на сексуално насилие, освен ако самите жертви не се съгласят да бъдат идентифицирани.

2.6.4 Ще се въздържаме от възхваляващо или придаващо излишна сензационност отразяване на престъпления, насилие и жестокост.

2.6.5 Ще внимаваме да не бъдем използвани за платформа от онези, които насърчават, подбуждат или прилагат насилие; ще съобщаваме за техните действия с необходимата сдържаност и само ако това е в очевиден обществен интерес.

2.7 Благоприличие

2.7.1 Ще се придържаме към добър тон и благоприличие в нашите публикации.

2.8 Самоубийства

2.8.1 При съобщаване за самоубийства, ще избягваме да огласяваме подробности за начина, по който са извършени, за да ограничим риска от подражание.

3. РЕДАКЦИОННА НЕЗАВИСИМОСТ

3.1 Няма да се поддаваме на политически или икономически натиск или влияния.

3.2 Ясно ще разграничаваме вземането на редакционни решения от търговската политика на медиата.

3.3 Ясно ще разграничаваме редакционното съдържание от платените публикации, рекламните или спонсорирани материали.

3.4 Ние не приемаме каквито и да било лични, политически или финансови стимули, които могат да повлияят на нашата способност да предоставяме на обществото точна информация.

3.5 Няма да използваме достъпа си до информация като средство за лично благодетелстване, особено по отношение на информация за развитието на бизнеса и финансовите пазари.

3.6 Няма да отразяваме събития или теми, в които имаме пряк личен интерес или ще посочим личните си интереси, когато това има отношение към материала.

3.7 Уважаваме правото на журналиста да откаже да изпълни задачи или да бъде посочен като автор на материали, нарушаващи буквата и духа на този Кодекс.

3.8 Ние няма да плащаме на източници за информация, но където се наложи плащане, за да се получи информация, която обществото има право да знае, ние ясно ще посочим, че е било платено за нея.

4. ВЗАИМООТНОШЕНИЯ В МЕДИИТЕ И МЕЖДУ МЕДИИТЕ

4.1 Ние вярваме, че взаимоотношенията между медиите, както и между медийните професионалисти, работещи в тях, трябва да се характеризират с взаимно уважение и честна конкуренция, с цел запазване на авторитета на професията.

4.2 Ние вярваме, че обществото има право да знае кой притежава и контролира медиите.

4.3 Ние смятаме за неприемливи всички форми на плагиатство.

4.4 Ние уважаваме авторското право и спазваме авторскоправните споразумения.

4.5 Кратки извадки от чужди материали могат да се използват без разрешение, но задължително трябва да се посочва от коя медия са взети.

4.6 По-дълги откъси или цели материали от други медии могат да се използват само с предварително разрешение и като се посочат авторът и медията.

4.7 Ще подкрепяме наши колеги от други медии, когато те са несправедливо нападани или критикувани. От друга страна обаче, професионалната солидарност не ще бъде извинение за укриване или изкривяване на информация.

4.8 Ние вярваме, че журналистите, които са спазили буквата и духа на този Кодекс, но са преследвани в съда от трети страни заради техни публикации, трябва да бъдат подкрепяни от медиите, в които работят.

5. ОБЩЕСТВЕН ИНТЕРЕС

5.1 Нарушаването на условията на този Кодекс може да бъде оправдано, само ако се докаже недвусмислено, че е било в обществен интерес.

5.2 По смисъла на този Кодекс информацията „в обществен интерес“ не бива да се обърква с информацията, която е „интересна на обществото“.

5.3 Една публикация е „в обществен интерес“, само когато:

- ▶ Е в защита на здравето, безопасността и сигурността;
- ▶ Съдейства за предотвратяване и разкриване на тежки престъпления и злоупотреба с власт;
- ▶ Предпазва обществото от опасността да бъде сериозно заблуждавано.

1. Журналисти, редактори, продуценти, издатели и собственици на печатни и електронни медии.

2. Тези принципи формират основите на саморегулацията на българските медии. Медиите, които приемат този Кодекс, ще направят подходящи публикации за него.

3. По смисъла на този кодекс под „публикация“ се разбира всяко представяне на информация както в печатните, така и в електронните медии.

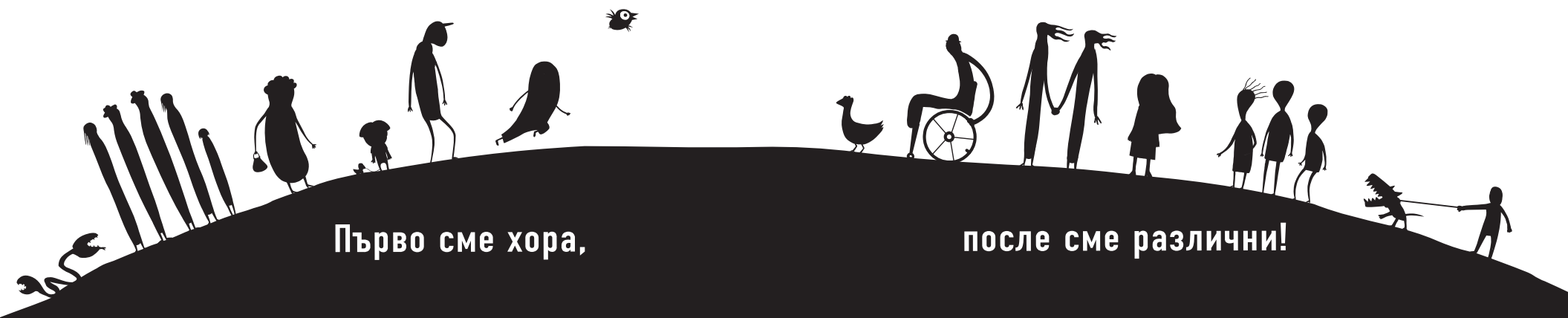
4. Съгласно Закона за защита на децата „дете е всяко физическо лице до навършване на 18 години“.

Етичният кодекс на българските медии бе подписан на 25 ноември 2004 г.

Повече за дейността на комисиите за етика в печата и в електронните медии – на www.mediaethics-bg.org

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

Първо сме хора,

после сме различни!

Приложение III

Всеобща декларация за правата на човека

Приета и провъзгласена с резолюция 217 А (III) на Общото събрание на ООН от 10.12.1948 г.

ПРЕАМБЮЛ

Като взе предвид, че признаването на достойнството, присъщо на всички членове на човешкия род, на техните равни и неотменими права представлява основа на свободата, справедливостта и мира в света,

Като взе предвид, че пренебрегването и неуважаването на правата на човека доведоха до варварски деяния, които потресоха съвестта на човечеството, и че създаването на един свят, в който хората ще се радват на свобода на словото и убежденията си и ще бъдат свободни от страх и лишения, бе провъзгласено за най-съкровения стремеж на човека, Като взе предвид, че е необходимо правата на човека да бъдат закриляни от закона така, че човек да не бъде принудаван да прибягва към бунт срещу тиранията и потисничеството като последен изход,

Като взе предвид, че народите на Обединените нации потвърдиха в Устава своята вяра в основните права на човека, в достойнството и стойността на човешката личност, в равноправието на мъжете и жените и обявиха своята решимост да насърчават обществения напредък и по-добро жизнено равнище при по-голяма свобода,

Като взе предвид, че държавите-членки се задължиха да постигнат в сътрудничество с ООН всеобщо уважение и зачитане на правата на човека и неговите основни свободи, Като взе предвид, че общото разбиране на тези права и свободи е от най-голямо значение за пълното осъществяване на този обет,

Общото събрание провъзгласява тази Всеобща декларация за правата на човека като обща мярка, към постигането на която трябва да се стремят всички народи и държави, така че всеки човек и всеки орган на обществото, имайки постоянно предвид тази Декларация, да се стреми чрез просвета и образование да съдейства за зачитане на тези права и свободи

и чрез последователни национални и международни мерки да осигури тяхното всеобщо и ефективно признаване и спазване както сред народите и държавите-членки на Организацията, така и сред народите от териториите, намиращи се под тяхна юрисдикция.

Член 1

Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права. Те са надарени с разум и съвест и следва да се отнасят помежду си в дух на братство.

Член 2

Всеки човек има право на всички права и свободи, провъзгласени в тази Декларация, без никакви различия, основани на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, материално, общественно или друго положение.

Освен това няма да се допускат никакви различия, основани на политическия, правния или международния статут на държавата или територията, към която човек принадлежи, без оглед на това, дали тази страна или територия е независима, под попечителство, несамоуправляваща се или подложена на каквото и да е друго ограничение на суверенитета.

Член 3

Всеки има право на живот, свобода и сигурност на личността.

Член 4

Никой не трябва да бъде държан в робство или крепостничество: робство и търговия с роби са забранени във всичките им форми.

Член 5

Никой не трябва да бъде подлаган на изтезания или на жестоко, нечовешко или унижително третиране или наказание.

Член 6

Всеки човек, където и да се намира, има право на признаване на неговата правосубектност.

Член 7

Всички хора са равни пред закона и имат право без каквато и да е дискриминация на еднаква закрила от закона. Всички хора имат право на еднаква защита срещу каквато и да е дискриминация, нарушаваща тази Декларация, както и срещу всяко подбуждане към дискриминация.

Член 8

Всеки човек има право на ефективно възстановяване на правата си от компетентните национални юрисдикции за действия, нарушаващи неговите основни права, признати му от конституцията или закона.

Член 9

Никой не трябва да бъде подлаган на произволен арест, задържане или изгнание.

Член 10

Всеки човек има право при пълно равенство на справедливо и публично разглеждане на неговото дело от независим и безпристрастен съд за установяване на неговите права и задължения, както и за разглеждане на каквото и да е наказателно обвинение, предявено срещу него.

Член 11

1. Всеки човек, който е обвинен в престъпление, има право да бъде считан за невинен до доказване неговата вина в съответствие със закона в публичен процес, по време на който са му били осигурени всички необходими гаранции за неговата защита.

2. Никой не трябва да бъде осъден за действие или бездействие, което в момента на извършването му не е съставлявало престъпление по националното или международното право. Не може също така да бъде налагано наказание, по-тежко от онова, което е било предвидено за съответното престъпление по времето, когато това престъпление е било извършено.

Член 12

Никой не трябва да бъде подлаган на произволна намеса в личния му живот, семейството, жилището и кореспонденцията, нито на посегателства върху неговата чест и добро име. Всеки човек има право на закрила от закона срещу подобна

намеса или посегателства.

Член 13

1. Всеки човек има право свободно да се придвижва и да избира своето местожителство в пределите на всяка държава.

2. Всеки човек има право да напусне всяка страна, включително и своята, и да се връща в страната си.

Член 14

1. Всеки човек има право да търси и да получи убежище в други страни, когато е преследван.

2. Това право не може да бъде ползувано, когато действителното основание за преследване е неполитическо престъпление или деяние, което противоречи на целите и принципите на ООН.

Член 15

1. Всеки човек има право на гражданство.

2. Никой не може да бъде произволно лишен от гражданство, нито да му бъде отказано правото да смени гражданството си.

Член 16

1. Мъжете и жените, навършили пълнолетие, без каквито и да са ограничения, основани на раса, националност или религия, имат право да сключат брак и да образуват семейство. Те се ползват с равни права при сключване на брака, по време на брака и при неговото разтрогване.

2. Бракът трябва да се сключва само с доброволното и пълно съгласие на бъдещите съпрузи.

3. Семейството е естествена и основна клетка на обществото и има право на закрила от обществото и от държавата.

Член 17

1. Всеки човек има право на собственост, индивидуално или съвместно с други лица.

2. Никой не трябва да бъде произволно лишаван от своята собственост.

Член 18

Всеки човек има право на свобода на мисълта, съвестта и

религията; това право включва правото да смени религията или убежденията си, както и свободата да изповядва религията или убежденията си, индивидуално или колективно, публично или частно, чрез обучение, обреди, богослужение и ритуали.

Член 19

Всеки човек има право на свобода на убеждение и на изразяването му; тази свобода включва правото безпрепятствено да се придържа към своите убеждения, както и правото да търси, да получава и да разпространява информация и идеи чрез всички средства и без оглед на държавните граници.

Член 20

1. Всеки човек има право на свобода на мирни събрания и сдружения.
2. Никой на трябва да бъде принуждаван да участва в дадено сдружение.

Член 21

1. Всеки човек има право да участва в управлението на своята държава пряко или чрез свободно избрани представители.
2. Всеки човек има право на достъп при равни условия до обществените и държавните служби на своята страна.
3. Волята на народа трябва да бъде основата на властта на правителството. Тази воля трябва да се изразява чрез периодични и действителни избори, при всеобщо, равно и тайно гласуване или чрез равностойна процедура, осигуряваща свобода на гласуването.

Член 22

Всеки човек като член на обществото има право на социална сигурност и на осъществяване - чрез национални усилия и международно сътрудничество и в съответствие с устройството и ресурсите на съответната държава - на икономическите, социалните и културните права, необходими за неговото достойнство и за свободното развитие на неговата личност.

Член 23

1. Всеки човек има право на труд, на свободен избор на работа, на справедливи и благоприятни условия на труда, както

и на закрила срещу безработица.

2. Всеки човек, без каквато и да е дискриминация, има право на равно възнаграждение за равен труд.
3. Всеки човек, който се труди, има право на справедливо и задоволително възнаграждение, което да осигури на него и неговото семейство съществуване, съответстващо на човешкото достойнство и допълнено, ако това е необходимо, с други средства за социална защита.
4. Всеки човек има право да учредява и да членува в професионални съюзи за защита на своите интереси.

Член 24

Всеки човек има право на почивка и отдих, включително на разумно ограничаване на работното време и на периодичен платен отпуск.

Член 25

1. Всеки човек има право на жизнено равнище, включително прехрана, облекло, жилище, медицинско обслужване и необходимите социални грижи, което е необходимо за поддържане на неговото и на семейството му здраве и благосъстояние. Той има право на осигуряване в случай на безработица, болест, инвалидност, овдовяване, старост или други случаи на лишаване от средства за съществуване по независещи от него причини.
2. Майките и децата се ползват с особени грижи и подпомагане. Всички деца, родени в брака или извън брака, се ползват с еднаква социална защита.

Член 26

1. Всеки човек има право на образование. Образованието трябва да бъде безплатно, поне що се отнася до началното и основното образование. Началното образование трябва да бъде задължително. Техническото и професионалното образование трябва да бъдат общодостъпни, а висшето образование трябва да бъде еднакво достъпно за всички на основата на техните способности.
2. Образованието трябва да бъде насочено към цялостно развитие на човешката личност и засилване на уважението към правата на човека и основните свободи. То трябва да съдейства за разбирателството, търпимостта и приятелството между всички народи, расови или религиозни групи,

както и за осъществяване дейността на ООН за поддържане на мира.

3. Родителите имат право с приоритет да избират вида образование, което да получат техните деца.

Член 27

1. Всеки човек има право свободно да участва в културния живот на обществото, да се наслаждава на изкуствата, да участва в научния напредък и да се ползва от неговите постижения.

2. Всеки човек има право на закрила на моралните и материалните си интереси, които са резултат от каквото и да е научно, литературно или художествено произведение, на което той е автор.

Член 28

Всеки човек има право на социален и международен ред, при който правата и свободите, провъзгласени в тази декларация, могат да бъдат напълно осъществени.

Член 29

1. Всеки човек има задължения към обществото, в което единствено е възможно свободно и цялостно развитие на неговата личност.

2. Всеки човек при упражняването на своите права и свободи е подчинен само на такива ограничения, установени със закон, изключително с цел да се осигури необходимото признание и зачитане правата и свободите на другите и за удовлетворяване на справедливите изисквания на морала, общественения ред и общото благоденствие в едно демократично общество.

3. Тези права и свободи при никакви обстоятелства не могат да бъдат упражнявани в противоречие с целите и принципите на ООН.

Член 30

Нищо в тази декларация не може да бъде тълкувано като предоставящо право на дадена държава, група или лице да се занимават с каквато и да е дейност или да извършват действия, насочени към унищожаване на правата и свободите, провъзгласени в нея.

Благодарим на:

Анна Янина

Ана Балканджиева

Яна Домусчиева

Десислава Петрова, Център за независим живот

Юлиана Методиева, списание „Обектив“, Български хелзинкски комитет
Калина Бозева, Фондация „Междуетническа инициатива за човешки права“

Михаил Георгиев, Фондация „Романи Бах“

Волен Крумов, ВКБООН

Петя Караянева, ВКБООН

Валерия Иларева, Правна клиника за бежанци и мигранти,

СУ „Св. Климент Охридски“

Милен Чавров, Фондация „И“

Аксиния Генчева, Българска гей организация „Джемини“

©

Мери Фицпатрик, БиБиСи

Сю Каро, БиБиСи

Боб Сачуел – Британско общество на редакторите

Иън Райт, директор на Фондация „Гардиън“

Дейвид Марш, вестник „Гардиън“

Оливър Райт, вестник „Таймс“

Дейвид Сиймор, вестник „Дейли Мейл“

Фиона Бартелс-Елис, Британски съвет

Редакторски борг

Албена Шкодрова, директор Балканска мрежа
за разследващи репортажи България (BIRN)
Галя Прокопиева, главен редактор, вестник „Капитал“
Люба Ризова, директор „Новини и актуални
предавания“, bTV

За автора

Яна Бюрер Тавание (28) е журналист от девет години
и редактор „Общество“ на вестник „Капитал“
от 2003 г. Носител е на наградата „Паница“
за репортаж (2001), първа награда на асоциация
„Разследващи журналисти“, Център за развитие на
медиите и Фондация „Гардиън“ (2005),
награда на ВКБООН за журналистическо
майсторство (2007) и иска да вярва, че има принос
за присъждането на награда „Димитър Пешев“ на „Капитал“
за провеждането на цялостна политика на толерантност
към етническото и верското разнообразие (2006).

Отразяване на многообразието

Наръчник за журналисти

автор: Яна Бюрер Тавание
издание на Британски съвет
художествено оформление:
студио ентузиазъм
илюстрации: FinFilm
редактори: Албена Шкодрова,
Галя Прокопиева, Люба Ризова
коректор: Светла Алексиева

първо издание

2008

ISBN 978-954-91830-6-1

© Британски съвет

Всички права запазени.

Тази публикация не може да бъде възпроизведена,
съхранявана в каквато и да било система за съхранение
на данни, нито препредавана, в това число излъчвана,
нито на части, нито в цялост, по какъвто и да било метод,
в това число фотокопирни, електронни, механични,
записващи или други средства без изричното предвари-
телно разрешение на издателя.

Настоящата публикация се разпространява безплатно.

**За повече информация по проекта
„Медии и обществено многообразие“, посетете
www.diversity.britishcouncil.bg**

За повече информация по проекта
„Медии и обществено многообразие“, посетете

www.diversity.britishcouncil.bg

